

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Václav Placák

**Passikivi a Kekkonen - silné postavení finských
prezidentů pod vlivem SSSR**

Diplomová práce

Praha 2018

Autor práce: **Bc. Václav Placák**

Vedoucí práce: **PhDr. Miloš Brunclík, Ph.D.**

Rok obhajoby: **2018**

Bibliografický záznam

PLACÁK, Václav. Paasikivi a Kekkonen – silné postavení finských prezidentů pod vlivem SSSR. Praha, 2018. 50 s. Diplomová práce, Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, Katedra politologie. Vedoucí diplomové práce: PhDr. Miloš Brunclík, Ph.D.

Abstrakt

Diplomová práce “Paasikivi a Kekkonen - silné postavení finských prezidentů pod vlivem SSSR“ zkoumá předpoklady významného postavení těchto prezidentů ve finské politice. Základním zkoumaným aspektem je vliv Sovětského svazu na politiku Paasikiviho a Kekkonena. Teoretickým východiskem práce je zařazení Finska mezi tzv. poloprezidentské systémy. Finská ústava z roku 1919 vybavila prezidenta značnými pravomocemi, například z něj učinila hlavní postavu zahraniční politiky státu. Nicméně až nástup Paasikiviho a po něm Kekkonena do prezidentského úřadu vedl k posílení prezidentského úřadu. Značný vliv na tento fakt měla také osobnost těchto prezidentů a jejich politické vize, zkušenost a praktiky. Paasikiviho i Kekkonenova politika byla však úzce spjata s přátelstvím se Sověty, proto lze vysledovat sovětský vliv na postavení finských prezidentů uvnitř finského politického systému.

Abstract

Diploma thesis “Paasikivi and Kekkonen - a strong position of Finnish presidents under the influence of the USSR“ examines the assumptions of the prestigious position of these presidents in Finnish politics. The underlying issue is the influence of the Soviet Union on the Paasikivi's and Kekkonen's policies. The theoretical premise of the thesis is the inclusion of Finnish among so-called semi-presidential systems. The Finnish Constitution of 1919 provided the President with considerable powers, for example making him a major figure for the foreign policy of the state. However, the arrival of Paasikivi and after him Kekkonen to the presidential office led to the strengthening of the presidential office. The personality of these politicians and their political vision, experience and practices had also a significant impact on this fact. Paasikivi and Kekkonen's policies were, however, very much connected with the friendship with the Soviets, so it is possible to monitor the Soviet influence on the position of Finnish presidents within the Finnish political system.

Klíčová slova

Paasikivi, Kekkonen, Finsko, Sovětský svaz, semiprezidencialismus, Paasikiviho linie, finlandizace

Key words

Paasikivi, Kekkonen, Finland, Soviet Union, semipresidencialism, Paasikivi line, finlandization

Rozsah práce: 113 372 znaků, 63 normostran, 16 188 slov

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne

2018

Václav Placák

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval PhDr. Miloši Brunclíkovi, Ph.D. za pomoc, neutuchající ochotu a cenné rady, komentáře a připomínky při vedení mé diplomové práce, které mi moc pomohly při jejím zpracování. Dále bych chtěl poděkovat své rodině za celoživotní podporu a své přítelkyni za obrovskou trpělivost a úpravy této práce.

Institut politologických studií

Projekt diplomové práce

Volba tématu

Téma silného postavení prvních dvou poválečných finských prezidentů jsem se rozhodl zpracovat na základě osobního zájmu o Finsko, respektive o historicko-politický vývoj zemí Severní Evropy. Finsko je označováno za nejstarší poloprezidentský režim [Duverger 1980: 174; Shugart a Carey 1992: 259; Sartori 2001: 138]. Ve své práci bych chtěl zkoumat příčiny a proměnné velkého významu finského prezidenta uvnitř politického systému Finska. Jedněmi z významných faktorů silného postavení prezidentů Paasikiviho a Kekkonena, možná ty vůbec nejvýznamnější, by měly být prezidentské pravomoci v rámci finské zahraniční politiky, která byla dobově významně spjata se zájmy Sovětského svazu, coby hegemonu daného prostoru.

Předpokládaný cíl práce

Základním cílem práce je zkoumání silného postavení prezidentů Finské republiky v období od druhé poloviny 40. let do začátku 80. let 20. století. Základním východiskem pro zkoumání příčin silného prezidentského postavení Paasikiviho a Kekkonena bude vedle pravomocí daných ústavou z roku 1919 také formování zahraniční politiky osobou prezidenta. Zkoumán bude především vliv sousedního Sovětského svazu, neboť vztah Finska se Sověty byl pro finskou zahraniční politiku ve zkoumaném období zcela určující.

Metodologie práce

Práce bude formou případové studie zkoumat postavení dvou finských prezidentů z dob Studené války - Juho Kusti Paasikiviho a Urho Kekkonena - v politickém systému Finska. Základním podkladem bude finská ústava z roku 1919, ale také následná politická praxe spojená s osobami daných prezidentů. Významným faktorem, který bude zkoumán, je pak vliv zvláštního finsko-sovětského vztahu po druhé světové válce na finskou vnitřní politiku a především na konkrétní působení prezidentů Paasikiviho a Kekkonena.

Při výzkumu budu využívat metody případové deskriptivní studie. Postupovat budu pomocí empirické analýzy primárních a sekundárních zdrojů.

Základní charakteristika tématu

V české odborné literatuře není historickému a politickému vývoji, respektive dnešní podobě stranického a ústavního systému ve Finsku, věnováno příliš prostoru. Samostatný finský stát se zrodil v roce 1918, kdy bolševické Rusko uznalo finskou suverenitu, která byla vyhlášena finskými představiteli na sklonku roku 1917. Finská republika byla však právně ukotvena až ústavou z roku 1919. Důležitým a možná hlavním politickým aktérem v rámci finské vnitřní politiky, ale i v rámci mezinárodní finské politiky, byla od počátku finského státu osoba prezidenta. Finsko bývá kategoricky řazeno mezi tzv. poloprezidentské systémy [Duverger 1980: 174; Shugart a Carey 1992: 259; Sartori 2001: 138].

Finsko v posledních dekádách zaznamenalo jistý posun od semiprezidencialismu, nicméně v období působení prezidentů Paasikiviho a Kekkonena bylo Finsko tím režimem, který dal podklad pro Duvergerovo zařazení Finska mezi režimy poloprezidentské. Během vlády prvních dvou poválečných prezidentů procházelo Finsko obdobím "speciálního vztahu" se Sovětským svazem. Zahraniční politika byla jedním z hlavních prostředků prezidenta k vyvíjení nátlaku na parlament. Proto, a platí to především o Urho Kekkonenovi, byl finský prezident za dob Studené války hlavní postavou zahraniční, ale i domácí politiky.

Předpokládaná struktura práce

1. Historické formování samostatného Finska
2. Postavení a pravomoci finského prezidenta v ústavě z roku 1919
3. Vývoj vztahů s Ruskem/SSSR do roku 1946
4. Finská zahraniční politika v počátcích studené války
5. Paasikiviho vztah se SSSR a jeho postavení ve finském politickém systému
6. Kekkonenův vztah se SSSR a jeho postavení ve finském politickém systému
7. Shrnutí

Orientační seznam literatury

Monografie:

ELGIE, Robert (ed.). *Semi-presidentialism in Europe*. Oxford: Oxford University Press, 1999. 320 s. ISBN 0-19-829386-0.

HÄIKIÖ, Martti. *A Brief History of Modern Finland*. Lahti: University of Helsinki, Lahti Research and Training Centre, 1992. 133 s. ISBN 951-45-5888-X.

HEJKALOVÁ, Markéta. *Finsko*. Vyd. 1. Praha: Libri, 2003. 130 s. ISBN 80-7277-207-4.

JUSSILA, Osmo; HENTILÄ, Seppo; NEVAKIVI, Jukka. *From Grand Duchy to a Modern State: A Political History of Finland since 1809*. London: Hurst & Company, 1999. 383 s. ISBN 978-1-85065-421-6.

NOVÁK, Miroslav; BRUNCLÍK, Miloš (eds.). *Postavení hlavy státu v parlamentních a poloprezidentských režimech: Česká republika v komparativní perspektivě*. Vyd. 1. Praha: Dokořán, 2008. 399 s. ISBN 978-80-7363-179-6.

SARTORI, Giovanni. *Srovnávací ústavní inženýrství: Zkoumání struktur, podnětů a výsledků*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. 238 s. ISBN 80-85850-94-X.

Periodická:

ARTER, David. *Finland*. In ELGIE, Robert (ed.). *Semi-presidentialism in Europe*. 1st pub. Oxford: Oxford University Press, 1999. s. 48-66. ISBN 0-19-829386-0.

DUVERGER, Maurice. *A New Political System Model: Semi-Presidential Government*. *European Journal of Political Research*. 1980, vol. 8, no. 2, s. 165-187. ISSN 0304- 4130.

ELGIE, Robert. *The Politics of Semi-Presidentialism*. In ELGIE, Robert (ed.). *Semipresidentialism in Europe*. 1st pub. Oxford: Oxford University Press, 1999 a. s. 1-21. ISBN 0-19-829386-0.

HODGSON, John H. *Postwar Finnish Foreign Policy: Institutions and Personalities*. *The Western Political Quarterly*. 1962, vol. 15, no. 1, s. 80-92. ISSN 1938-274X.

Obsah

Úvod.....	3
Metoda a cíl práce	5
1. Finsko poloprezidentským systémem v teoretických typologiích	7
1. 1 Maurice Duverger – poloprezidencialismus a zařazení Finska.....	7
1. 2 Giovanni Sartori k poloprezidencialismu	9
1. 3 Další příspěvky ke zkoumání poloprezidencialismu – Shugart a Carey; Elgie	10
2. Významné pravomoci prezidenta v ústavě z roku 1919	12
2. 1 Duální struktura exekutivní složky moci ve finském ústavním prostředí	12
2. 2 Článek 33 ve finské ústavě z roku 1919.....	13
3. Finsko v mezinárodních vztazích – cesta do ruského/sovětského područí.....	15
3. 1 Mezi dvěma mocnostmi	15
3. 2 Nezávislost vykoupená krví občanské války.....	15
3. 3 Finsko stále v oblasti zájmů sousedního hegemonu.....	16
3. 4 Zimní a pokračovací válka – ukázka finské morální síly a obrat proti Sovětskému svazu.....	17
3. 5 Vyjednávání o finsko-sovětském příměří 1944 a jeho následky.....	18
4. Zahraniční politika v pojetí prezidentských předchůdců Paasikiviho a Kekkonena	21
4. 1 Finští prezidenti meziválečné a válečné doby.....	22
5. Paasikivi a Kekkonen – osobnosti, politická praxe a zkušenosti.....	25
5. 1 Paasikiviho významné postavení vrchního muže finsko-sovětských (ruských) jednání	25
5. 2 Paasikiviho (Paasikiviho-Kekkonenova) linie	25
5. 3 Sovětský vliv na finskou domácí politiku spíše zásluhou Finů, než nátlakem Sovětů	28
5. 4 (Ne)většina v Parlamentu	29
6. Paasikivi prezidentem – vybrané aspekty posílení jeho postavení Sovětským svazem	31
6. 1 Paasikiviho převzetí zahraniční politiky	31
6. 2 Mír z roku 1947.....	32
6. 3 Smlouva o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci 1948	33
6. 4 Ústavní krize z roku 1948	34
6. 5 Poslední Paasikiviho prezidentská léta a jeho odměna	36
7. Kekkonen prezidentem – vybrané aspekty posílení jeho postavení Sovětským svazem.....	37
7. 1 Kekkonen naprostým suverénem na zahraničně-politickém poli.....	37
7. 2 „Noční mrazy“ – bezprecedentní sovětský zásah do vnitřních finských záležitostí	38
7. 3 „Nótová krize“ – sovětský vliv na Kekkonenovo znovuzvolení v roce 1962.....	39
7. 4 Šedesátá léta a Kekkonenovo utužení moci	39

7. 5 Kekkonenova touha být středem světové politiky détente.....	40
Závěr	42
Použitá literatura	47

Úvod

Diplomová práce *Paasikivi a Kekkonen - silné postavení finských prezidentů pod vlivem SSSR* bude zkoumat a analyzovat vybrané momenty finsko-sovětských vztahů a předpoklady významného postavení dvou význačných finských prezidentů uvnitř finského politického systému. Východiskem práce by měl být fakt, že finští prezidenti Paasikivi a Kekkonen představovali silnou, respektive u druhého jmenovaného tu nejhlavnější osobnost finské zahraniční politiky. V rámci politiky přátelství se Sovětským svazem a vstřícného až podřízeného finského postoje vůči sovětským bezpečnostním a diplomatickým zájmům pak byla finská zahraniční politika ve zkoumaném období ve stínu zahraniční politiky Sovětského svazu. Práce vychází z předpokladu, že zahraniční politiku konkrétního státu nelze zcela odloučit od politiky domácí, neboli od vnitrostátních záležitostí. Pokud nelze zahraniční politiku zcela odloučit od domácí politiky a pokud měl Sovětský svaz nezanedbatelný vliv na zahraniční politiku Finska, museli mít Sověti jistě vliv i na vnitřní politické dění ve Finsku. Jelikož byli Paasikivi a Kekkonen silnými politickými hráči na zahraničně-politické i domácí scéně, je užitečné podívat se na jejich vztahy se sovětskými představiteli. Právě Paasikiviho politika dobrých vztahů se Sověty za každou cenu a Kekkonenovo spíše prospěchářské využití této politiky v návaznosti na Paasikiviho mandát vynesly těmto dvěma mužům význačné postavení.

Důležitým právním dokumentem pro zkoumání postavení finských prezidentů od této doby je finská ústava z roku 1919. Právě tato finská ústava poskytovala prezidentovi významné pravomoci (především na poli zahraniční politiky), na jejichž základě zařadil Maurice Duverger tuto severskou zemi mezi tzv. poloprezidentské systémy.¹ K tomuto zařazení vedlo Duvergera faktické užívání těchto pravomocí finskými prezidenty. Tento fakt vypovídá o skutečnosti, že finský prezident byl významným politickým hráčem ve své zemi. Výše uvedené však bylo v mezích ústavy naplňováno a využíváno až s nástupem Juho Kusti Paasikiviho do funkce prezidenta v roce 1946. Je tedy otázkou, proč svých ústavou daných pravomocí v prezidentském úřadu nevyužívali ve větší míře již Paasikiviho předchůdci. Zcela jistě zde nezanedbatelnou roli hraje osobnost a zkušenosti konkrétních jednotlivých osob v úřadu prezidenta republiky. Dalším faktorem jistě bude historický vývoj a konkrétní doba, kdy jednotliví prezidenti zastávali svůj úřad. Součástí této práce je faktické porovnání přístupu Paasikiviho předchůdců, samotného Paasikiviho a jeho nástupce Kekkonena k pojetí úlohy prezidenta ve formování zahraniční politiky země, neboť jak jsme si řekli, zahraniční politika měla být dle ústavy především prezidentovou doménou. Ve spojitosti s předpokladem

¹ DUVERGER, Maurice. A New Political System Model: Semi-Presidential Government. *European Journal of Political Research*. 1980, vol. 8, iss. 2, s. 166.

Paasikiviho a Kekkonenova převzetí vůdčí role při formování státní zahraniční politiky bude zkoumán právě sovětský vliv na jejich postavení ve Finsku. Předpokládáme tedy, že Paasikivi a Kekkonen byli silnějšími prezidenty díky tomu nebo právě pro to, že své prezidentské působení nerozlučně spojili s vlastní aurou přátel a spojenců Sovětského svazu.

Teoretickým východiskem práce je kromě zmíněné finské ústavy z roku 1919 rovněž definice poloprezidentských systémů. Jak bylo napsáno o několik řádků výše, Finsko bylo mezi poloprezidentské režimy zařazeno již otcem typologie poloprezidentských systémů – Mauricem Duvergerem. V práci jsou zohledněny i přístupy dalších autorů k poloprezidencialismu, které se v určitých proměnných s Duvergerem liší, avšak rovněž hovoří o Finsku. Zařazení Finska mezi politické systémy s poloprezidentskou strukturou bylo důsledkem faktického působení prezidentů Paasikiviho a Kekkonena. Ačkoli není zkoumán poloprezidencialismus a zařazení Finska mezi takové režimy hlavním východiskem a cílem této práce, je významnou ukázkou silného postavení dvou zkoumaných prezidentů uvnitř vlastního finského ústavního systému.

Nesnadná cesta k samostatnosti finského státu a proměnné jejího nabytí a následného udržení v realitě sovětských zájmů jsou nesmírně zajímavým tématem, kterému v českém prostředí nebylo a není věnováno tolik prostoru, který by si tato problematika zaslouhovala. Finsko dlouhodobě náleželo do sféry zájmů Ruska, respektive později Sovětského svazu. Po více než století bylo finské území integrální součástí ruského carského impéria. Následně v převratné době s blížícím se koncem první světové války si Finsko vydobylo svou samostatnost a v následujících letech o ni muselo vždy tvrdě bojovat. Finsko jako mnoho dalších mladých států, které vznikly v turbulentním 20. století, čelilo v meziválečném období, ale i po druhé světové válce, pokusům o včlenění svého území do státního celku mnohem silnějšího aktéra. Vše bylo umocněno tím, že Finsko bylo bezprostředním sousedem Sovětského svazu. Je pozoruhodné, že Finsko nakonec nebylo po vzoru několika jiných menších států pohlceno mohutným sovětským kolosem. Finsko několik let před Paasikiviho nástupem do úřadu prezidenta republiky bojovalo se Sovětským svazem ve dvou krvavých válkách. Právě již za Paasikiviho prezidentského působení Finové Sověty ujišťovali o nulovém bezpečnostním riziku, které by Sovětskému svazu hrozilo přijít ze západu skrze finské území.

Právě u prvního zkoumaného prezidenta, Juho Kusti Paasikiviho, bude analyzován jeho dlouholetý, dá se říci takřka celoživotní pohled na Sovětský svaz a na politiku, která je potřeba razit, aby si Finové dokázali zachovat svou autonomii. Významným ukazatelem Paasikiviho silného postavení na domácí scéně a dobrému obrazu mezi Finy je rovněž jeho význačná pozice při různých vyjednáváních se Sověty v různých obdobích, i před jeho zvolením finským prezidentem.

Paasikiviho celoživotní postoj vůči Sovětskému svazu, který se posléze projevil ve finské zahraniční politice, která po Paasikivim získala přívlastek Paasikiviho linie, tzv. smlouva o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci z roku 1948 nebo opětovné získání poloostrova Porkkala z roku 1954 budou hlavními proměnnými zkoumání Paasikiviho silného postavení pod vlivem Sovětského svazu.

Urho Kekkonen, druhý zkoumaný prezident, byl mnohem suverénnějším politickým aktérem, než jeho předchůdce Paasikivi. Kekkonen se však na rozdíl od Paasikiviho ve spojitosti s finsko-sovětským přátelstvím vyznačoval praktickým pragmatismem. Kekkonen neměl mezi Finy, tudíž ani mezi většinou svých politických kolegů v parlamentu, takovou auru zachránce finské samostatnosti jako Paasikivi. To však zapříčinilo mnohem větší sovětský vliv na finskou domácí politiku, neboť Kekkonen Sovětům, dalo by se říci až využíval pro vlastní posílení. Paasikivi viděl nutnost v dobrých finsko-sovětských vztazích, aby byla zachována finská autonomie. Kekkonen v tom viděl příležitost. Na jeho hru se posléze adaptovala řada politiků i politických stran a ne náhodou Kekkonen v prezidentském křesle setrval bezmála dlouhých 26 let. V tomto ohledu však alespoň můžeme zaznamenat konkrétní případy, kdy Sovětský svaz ovlivňoval vnitřní finské záležitosti. Tyto případy budou hlavními proměnnými pro analýzu sovětského vlivu na výrazné postavení Urho Kekkonena ve finském ústavně-politickém prostředí.

V původním projektu této diplomové práce bylo počítáno s výraznější analýzou historického formování samostatného Finska a vývojem finsko-ruských (respektive sovětských) vztahů až do zkoumaného období za éry prezidentství Paasikiviho a Kekkonena. Na historické reálie, které jsou pro pochopení daného kontextu jistě nesmírně důležité a cenné, není v práci kladen až takový důraz, jak bylo původně plánováno, neboť pro to není až takový prostor, který by si tento úsek dějin zasloužil a není to zcela tématem této práce. To je také důvodem drobné odchylky od projektu vám předkládané diplomové práce.

Metoda a cíl práce

Cílem práce je sledovat původ silného postavení prvních dvou finských prezidentů, Paasikiviho a Kekkonena, uvnitř finského politického prostředí na počátku tzv. studené války. Předpokladem je, že oba zmínění prezidenti byli ve svém úřadu posilováni buď přátelskou politikou vůči Sovětskému svazu nebo přímými či nepřímými sovětskými zásahy do vnitropolitických finských záležitostí.

Východiskem práce by měl být fakt, že prezidenti Paasikivi a Kekkonen na rozdíl od svých předchůdců zastávali významnější pozici při formování státní zahraniční politiky. Současně byla

finská zahraniční politika ve zkoumaném období podřízena sovětským bezpečnostním zájmům a tedy prezidenti, kteří zahraničně-politickou agendu řídili, mohli nabýt významného postavení i na domácí scéně. Hlavní hypotézou diplomové práce, která bude zkoumána, tedy bude:

1) Sovětský svaz nejen skrze zahraniční politiku posiloval roli prezidentů Paasikiviho a Kekkonena ve finském ústavním systému.

V teoretické části práce bude zohledněno zařazení Finska mezi poloprezidentské systémy. Následně bude zkoumán přístup jednotlivých prezidentských předchůdců Paasikiviho a Kekkonena k zahraniční politice. U samotných prezidentů Paasikiviho a Kekkonena budou hledány konkrétní proměnné, které by měly poukázat na přímý či nepřímý vliv Sovětského svazu na silné postavení těchto prezidentů ve finském prostředí. Rovněž bude přihlíženo k vlastním schopnostem těchto prezidentů prosadit se na domácí politické scéně, neboť jejich osobnost sehrála rovněž podstatnou roli.

Práce bude vycházet z odborných textů věnujících se typologii poloprezidencialismu, finské historii a finsko-ruským, respektive finsko-sovětským vztahům. Hlavní náplní práce bude analýza primárních a sekundárních zdrojů. Bude užito metod deskriptivní a případové studie.

Finsku a jeho novodobé historii a politickým událostem je věnována řada prací a publikací. Většinou jde však o samotné finské autory, kteří se problematice věnují. Českých monografií věnujících se tématu mnoho není, i když by si téma v českém prostředí zasloužilo mnohem větší pozornost, neboť ve zkoumaném období si Finsko procházelo podobným (neříkám totožným, každý případ je specifický) osudem jako tehdejší Československo. Tato diplomová práce by mohla alespoň částečně napomoci nárůstu zájmu o Finsko, jeho historii a politický vývoj.

1. Finsko poloprezidentským systémem v teoretických typologiích

1. 1 Maurice Duverger – poloprezidencialismus a zařazení Finska

Fenomén poloprezidentských režimů byl v akademické sféře představen významným francouzským politologem Mauricem Duvergerem. Stalo se tak v reakci na analýzu proměnných politického systému Páté Francouzské republiky. Duverger tímto chtěl popsat politickou realitu, kdy vedle předsedy vlády a ministrů disponoval značnou exekutivní mocí také prezident republiky. Sám Duverger pravděpodobně nebyl prvním, kdo užil termínu poloprezidencialismus. Francouzští žurnalisté začali užívat toto pojmenování pro De Gaullovo vládnutí ve Francii 60. let minulého století, obzvláště po zavedení přímé prezidentské volby v roce 1962, respektive po první přímé volbě v roce 1965, nicméně právě Duverger nastavil termínu poloprezidencialismu odborné mantinely a učinil z tohoto konceptu jednu z typologií politických režimů. Každopádně již před tím byl poloprezidencialismus označením takového režimu, který se zdá být částečně parlamentním (politická odpovědnost vlády před parlamentem republiky) a z části prezidentským (přímá a všelidová volba prezidenta republiky).²

Maurice Duverger v analyzování a zařazení poloprezidentských režimů vycházel především z institucionálního nastavení politických režimů. Režimy lze dle Duvergera definovat jako poloprezidentské, pokud:

- *je prezident republiky volen ve všeobecných volbách*
- *prezident disponuje poměrně značnými pravomocemi*
- *vedle prezidenta stojí v exekutivě předseda vlády a ministři, kteří disponují exekutivními pravomocemi a mají podporu v parlamentu.*³

Druhý z aspektů, kterým Maurice Duverger definoval poloprezidentské režimy, je již z povahy své formulace dosti problematický. Poměrně značné pravomoci prezidenta se mohou u jednotlivých případových studií v daných politických systémech výrazně lišit. Již jen při zběžném zamyšlení se nad Duvergerovou typologií poloprezidentských režimů jistě napadne i „neodborné badatele“ zcela oprávněná otázka: Které jsou ony významné pravomoci prezidenta? I když je tato otázka do vysoké míry problematická u řady politických systémů v různých obdobích jejich

² MILLARD, Eric. Duverger's arguments on semi-presidentialism: a critical analysis. *Romanian Journal Of Comparative Law*. 2014, vol. 5, iss. 1, s. 12.

³ DUVERGER, Maurice. A New Political System Model: Semi-Presidential Government. *European Journal of Political Research*. 1980, vol. 8, iss. 2, s. 166.

existence, pro námi zkoumané Finsko za politického úřadování prezidentů Paasikiviho a Kekkonena kritérium významných pravomocí zcela jistě platí. To je ostatně také důvodem, proč Duverger právě Finskem podepřel svou typologii poloprezidentských systémů. Patrně nejvýznamnější prezidentskou pravomocí zkoumaných osob Paasikiviho a Kekkonena je jejich faktické vedení finské zahraniční politiky, což se ovšem nutně promítlo i do oblasti domácí politiky, neboť jsou navzájem provázány. Kdo v období snah o udržení státní suverenity v souladu se zájmy Sovětského svazu třímal v rukou otěže zahraniční politiky, byl pro Finsko z logiky věci osobou číslo jedna. Toto vše bude rozebíráno v dalších částech této práce.

Pravdou je, že Maurice Duverger poněkud zeslabil kritéria pro zařazení konkrétních politických systémů do kolonky poloprezidentských režimů, aby získal potřebný vzorek států pro svou novou typologii.⁴ Pro naše účely je důležité, že kromě Páté Francouzské republiky Maurice Duverger do své typologie poloprezidentských režimů zařadil dalších šest států. Za státy s poloprezidentským systémem zařadil Duverger Výmarskou republiku (v období do roku 1933), Island, Portugalsko, Rakousko, Irsko a v neposlední řadě Finsko. Snad jen s výjimkou Portugalska šlo o „historické“ příklady poloprezidentských režimů. Finsko a Německo, coby nově vzniklé republiky po konci první světové války, posloužily Duvergerovi mnohem později (po zrodu Páté Francouzské republiky) v rozšíření schématu poloprezidentských režimů. Do předložení Duvergerovy typologie byly tyto systémy považovány za druh specifického parlamentního systému.⁵

Z výše zmíněných států, které byly zařazeny do „poloprezidentské rodiny“, bylo právě Finsko Duvergerem označeno za zemi s politickým systémem, ve kterém má prezident největší pravomoci dané ústavou. Ve finském ústavním a politickém prostředí byl prezident spíše než součástí exekutivy jejím šéfem.⁶ Tento argument vychází z pravomocí finských prezidentů daných finskou ústavou z roku 1919. Mnohem více je však relevantní ve spojitosti s působením prezidentů Paasikiviho a především pak Kekkonena ve 40. – 70. letech minulého století. Finská ústava z roku 1919 poskytovala prezidentům významné pravomoci, které vyhovují Duvergerově typologii. Finští prezidenti nominovali předsedy vlád, ale i vládní úředníky, mohli rozpouštět parlament, dále mohli předkládat vlastní návrhy zákonů a v neposlední řadě disponovali silným postavením při tvorbě a

⁴ NOUSIAINEN, Jaakko. From Semi-presidentialism to Parliamentary Government: Political and Constitutional Developments in Finland. *Scandinavian Political Studies*. 2001, vol. 24, iss. 2, s. 96.

⁵ Tamtéž, s. 96-97.

⁶ DUVERGER, Maurice. A New Political System Model: Semi-Presidential Government. *European Journal of Political Research*. 1980, vol. 8, iss. 2, s. 179.

prosazování finské zahraniční politiky, kde se hlavy státu, Paasikivi a Kekkonen, výrazně angažovali.⁷

1. 2 Giovanni Sartori k poloprezidencialismu

Italský politolog Giovanni Sartori v mnohém s Duvergerem nesouhlasil. V reakci na Duvergerovu typologii poloprezidentských systémů přednesl Sartori širší vědecké veřejnosti vlastní aspekty, které dle něj musí takové režimy splňovat. V Sartoriho definici musí poloprezidentské systémy splňovat následující charakteristiky:

- *Hlava státu je volena v lidovém hlasování, ať už v přímé či nepřímé volbě, na pevně stanovenou dobu (volební období).*

- *Hlava státu sdílí exekutivní pravomoci s předsedou vlády, přičemž se vytváří duální struktura autority, která je vymezena třemi kritérii:*

1. *Hlava státu je nezávislá na parlamentu, avšak není oprávněna vládnout samostatně nebo přímo a její vůle musí být tlumočena skrze vládu.*

2. *Předseda vlády a jeho kabinet jsou naopak nezávislí na hlavě státu tím, že jsou však závislí na parlamentu, konkrétně na důvěře či nedůvěře a v obou případech potřebují podporu parlamentní většiny.*

3. *Duální struktura autority poloprezidentských systémů různé vyvažování a přesouvání mocenské převahy uvnitř exekutivní složky moci, avšak pod striktní podmínkou, že bude zachován autonomní potenciál každého exekutivního segmentu.*⁸

V Sartoriho pojetí je poloprezidentský systém skutečným smíšeným systémem, který funguje na bázi pevně daných struktur exekutivní moci. Tímto se Sartori významně odlišoval od Duvergerova pojetí poloprezidencialismu. Maurice Duverger totiž operoval s konceptem alternace mezi prezidentskými a parlamentními fázemi, které se v jeho charakteristice poloprezidentských režimů střídaly podle toho, jestli měl prezident republiky zrovna podporu většiny zákonodárného

⁷ BAHRO, Horst; BAYERLEIN, Bernard H. a VESER, Ernst. Duverger's concept: Semi-presidential government revisited. *European Journal of Political Research*. 1998, vol. 34, iss. 2, s. 207.

⁸ SARTORI, Giovanni. Comparative constitutional engineering: an inquiry into structures, incentives, and outcomes. London: Macmillan. 1994, s. 131-132. IN: NOUSIAINEN, Jaakko. From Semi-presidentialism to Parliamentary Government: Political and Constitutional Developments in Finland. *Scandinavian Political Studies*. 2001, vol. 24, iss. 2, s. 96.

shromáždění nebo čelil kohabitaci (ve francouzském prostředí).⁹ Finsko od svého vzniku Sartoriho typologii vyhovovalo ve všech bodech. Jedinou výjimkou může částečně být otázka přímé volby prezidenta, protože ne všechny finské prezidentské volby proběhly podle stejného klíče. Například Urho Kekkonenovi byl v roce 1973 prodloužen prezidentský mandát na základě zvláštního zákona. Pokud bychom však vyžadovali doslovné a přesné dodržení všech charakteristik za všech okolností, typologii poloprezidentských režimů by nevyhovoval prakticky žádný stát. Giovanni Sartori mezi státy s poloprezidentskou formou vládnutí řadí pro námi probírané Finsko, dále Pátou Francouzskou republiku, německou Výmarskou republiku, Portugalsko nebo Srí Lanku.¹⁰

1.3 Další příspěvky ke zkoumání poloprezidencialismu – Shugart a Carey; Elgie

Matthew Shugart a John Carey si nevystačili s pouhým vymezením poloprezidentských režimů. Tato dvojice akademiků přispěla odborné veřejnosti svým rozdělením poloprezidentských režimů na prezidentsko-parlamentní a premiérsko-prezidentské. V tomto rozdělení zařadili Finsko do druhé zmíněné kategorie, tedy do premiérsko-prezidentské. Zařazení Finska do této kategorie vycházelo z reálného vymezení exekutivní moci ve finském ústavním systému. Prezident republiky v premiérsko-prezidentském systému působí v exekutivě společně s ministerským předsedou, tedy fungují jaksi vedle sebe, každý ve svém ústavou vymezeném okruhu působnosti. V tomto ohledu tedy hlava státu nemusí striktně stát v čele exekutivy a autonomně jí řídit, rovněž prezident není ve své funkci v pozici, že by na základě svých pravomocí kontroloval parlament či vládu, takovou ústavou danou moc nemá. Premiérsko-prezidentské poloprezidentské režimy v podání Shugarta a Careyho rovněž zmiňují prezidentské pravomoci. Hlava státu premiérsko-prezidentských režimů disponuje například pravomocí vstupovat do procesu jmenování vlády, klasicky jmenováním předsedy vlády, ale také například možností nominace konkrétních vládních ministrů.¹¹

Mezi poloprezidentské systémy bylo Finsko zařazeno rovněž Robertem Elgiem. Tento akademik ve své práci poměrně značně rozšiřuje rodinu systémů s poloprezidentskou formou vlády. K významnému nárůstu systémů s takovým typem vlády došel konstruktivní kritikou Duvergerovy typologie poloprezidentských režimů, konkrétně jeho v mnoha případech „vágního“ (pokud si dovolíme takto kritizovat samotného velkého Duvergera) formulování „významných pravomocí prezidenta“. Robert Elgie zmíněné významné pravomoci konkretizuje a hovoří o režimech, ve

⁹ DUVERGER, Maurice. A New Political System Model: Semi-Presidential Government. *European Journal of Political Research*. 1980, vol. 8, iss. 2, s. 186.

¹⁰ SARTORI, Giovanni. Srovnávací ústavní inženýrství: Zkoumání struktur, podnětů a výsledků. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství. 2001, s. 133-141.

¹¹ SHUGART, Matthew a CAREY, John M. Presidents and assemblies: constitutional design and electoral dynamics. New York: Cambridge University Press. 1992, s. 23-41.

kterých přímo zvolený prezident společně s předsedou vlády a kabinetem zodpovídá za legislativu.¹² V takovém případě je zřejmé, že s rozšířením definice logicky rovněž dojde k rozšíření portfolia režimů, které budou takové typologii vyhovovat. Pochopitelně mezi tyto státy na Elgieho seznamu nechybí ani Finsko.

¹² ELGIE, Robert a MOESTRUP, Sophia. Semi-presidentialism: a common regime type, but one that should be avoided? IN: Semi-presidentialism in Central and Eastern Europe. New York: distributed in the United States exclusively by Palgrave Macmillan. 2008, s. 4. Srovnej s: ELGIE, Robert. Semi-presidentialism in Europe. New York: Oxford University Press, 1999, 340 s.

2. Významné pravomoci prezidenta v ústavě z roku 1919

2.1 Duální struktura exekutivní složky moci ve finském ústavním prostředí

System tzv. duálního leadershipu, či duální struktury autority v exekutivě byl poměrně jasně vymezen ve finské ústavě z roku 1919. Nicméně finská politická realita a specifická a mnohdy velmi odlišná působení konkrétních finských prezidentů značně znesnadňovaly přesné umístění Finska v běžných kategorizačních rozřazeních. Pozice jednotlivých finských hlav státu se značně lišila. Dalo by se říci, že oscilovala od jednoho extrému k druhému. Významný, patrně nejvýraznější vliv na tento fakt mělo faktické působení konkrétních osob v prezidentském úřadu. Svou roli taktéž vždy sehrálo momentální rozložení politických sil v systému a vývoj politických, ale i společenských událostí.¹³ V duchu těchto proměnných se pak značně odlišovalo Finsko z doby 30. let 20. století, kdy měl politicky navrch spíše parlament nad prezidentem a období prezidentského působení Urho Kekkonena, který ve svých rukách nashromáždil značnou moc a hrál prim ve finské politice. Finsko za jeho „vládnutí“ bývá spojováno s prezidentskou formou vlády, jak to ve své práci pojal další významný akademik, Arend Lijphart.¹⁴

K významnému rozdělení pravomocí mezi prezidentem republiky a parlamentem došlo po skončení druhé světové války. Prezident se v této době stává vrchním tvůrcem zahraničně-politické agendy a je tak osobně zodpovědný za finskou zahraniční politiku. Na druhou stranu většina témat domácí politické agendy náležela do okruhu pravomocí vládního kabinetu. V této souvislosti je zajímavou připomínkou konstatování amerického politologa Richarda Rose. Ten poznamenal, že pokud propojení prezidencialismu s parlamentní formou vlády značí, že ministerský předseda je jakýmsi orchestrálním dirigentem, ale prezident skládá hudbu, pak prezident Kekkonen skládal pouhou část hudby, a to v tomto smyslu zahraniční politiku.¹⁵

Finská ústava z roku 1919 vybavila prezidenta poměrně širokými pravomocemi v rámci vytváření politiky. Prezident republiky na jedné straně zastával formální roli hlavního tzv. „decision makera“. Prezident tedy stál ve středu rozhodovacího procesu a byl vybaven silnými regulačními pravomocemi. Vládnutí obecně bylo dle ústavy svěřeno do rukou vládního kabinetu. Finský

¹³ NOUSIAINEN, Jaakko. From Semi-presidentialism to Parliamentary Government: Political and Constitutional Developments in Finland. *Scandinavian Political Studies*. 2001, vol. 24, iss. 2, s. 97.

¹⁴ LIJPHART, Arend. *Democracies: Patterns of Majoritarian and Consensus Government in Twenty-one Countries*. New Haven: Yale University Press. 1984, s. 70.

¹⁵ NOUSIAINEN, Jaakko. From Semi-presidentialism to Parliamentary Government: Political and Constitutional Developments in Finland. *Scandinavian Political Studies*. 2001, vol. 24, iss. 2, s. 97.

prezident v ústavní struktuře stál osamocený. Ministerstva již nyní nebyla přímým a podřízeným nástrojem prezidenta a prezident se mohl účastnit pouze zasedání kabinetu, která ve svém jednání zasahovala do prezidentovy vymezené jurisdikce. Duální struktura autority byla tudíž institucionálně stanovena tak, že prezident i ministerský předseda oba působili v rámci vlastních a ústavou vymezených oblastí. Právě z důvodu velice specifického finského typu vládnutí například finský politolog Jaakko Nousiainen tvrdí, že nikdy nešlo užit dvou opačných konceptů, většiny a kohabitace, pro popsání poloprezidencialismu ve Finsku. Podle Nousiainena je ve výsledku nejpřesnějším označením finského ústavního uspořádání od roku 1919 „prezidentsko-parlamentní“ režim. Toto by mělo mnohem přesněji odrážet a reflektovat finský případ, kdy je exekutivní složka moci rozdělena mezi dvě oddělené nekompatibilní části. Celková stabilita režimu pak stála mimo jiné na vymezení polí působnosti osob prezidenta a ministerského předsedy. Jak už tomu však bývá, existovala však v určitých otázkách pomyslná, tzv. „šedá zóna“, kde nebylo zcela jasné, kdo disponuje rozhodující mocí. Nousiainen pro zjednodušení uzavírá tím, že ve Finsku každodenní role hlavního rozhodovatele náleží premiérovi, ale vrchní moc, kdy může prezident vyjádřit svůj autoritativní názor ve strategicky důležitých otázkách, náleží hlavě státu, a to s takovou intenzitou, jakou do svého působení v úřadu vloží jednotliví prezidenti.¹⁶

S přihlédnutím k prezidentskému úřadování prvních dvou finských prezidentů po druhé světové válce, právě Paasikivi a Kekkonen a jejich vystupování byli patrně největším důvodem pro zařazení Finska mezi poloprezidentské režimy.

2. 2 Článek 33 ve finské ústavě z roku 1919

Jak již bylo v této práci zmíněno, významným předpokladem pro vlastní politiku finských prezidentů byla ústava přijatá a uvedená v platnost v roce 1919. Krátce po skončení první světové války vzniklo na evropském kontinentu několik nových státních celků. Jedním z nich bylo právě Finsko. Možná lze do určité míry konstatovat, že tehdejší doba nahrávala instituci silnějších prezidentů, tedy pochopitelně ne ve všech případech. Co se týče námi zkoumaného postavení finských prezidentů, ti byli ústavně vybaveni mimo jiné významnými pravomocemi v oblasti zahraniční politiky, tedy v tom smyslu, že jí měli de facto určovat a řídit.

Patrně nejvýznamnějším článkem ústavy z roku 1919 pro zkoumání postavení finských prezidentů je článek číslo 33, který definuje právě zahraniční politiku. První paragraf tohoto článku doslovně říká:

¹⁶ NOUSIAINEN, Jaakko. From Semi-presidentialism to Parliamentary Government: Political and Constitutional Developments in Finland. *Scandinavian Political Studies*. 2001, vol. 24, iss. 2, s. 97-98.

Vztahy Finska s cizími mocnostmi určuje prezident republiky. Smlouvy uzavřené se zahraničními státy však schvaluje Parlament, pokud obsahují ustanovení v legislativní oblasti nebo pokud je souhlas Parlamentu jinak požadován ústavou. Rozhodnutí o válce a míru učiní prezident se souhlasem Parlamentu.¹⁷

Článek 33 ústavy tedy z finského prezidenta učinil hlavního tvůrce finských diplomatických vztahů s cizími mocnostmi.¹⁸ Tento fakt může být do značné míry problematický, neboť opravdu záleží na jednotlivých povahách úřadujících prezidentů, jak si tuto formulaci vyloží. Parlament zde figuruje jako jakýsi schvalovací, stvrzovací prvek, ale skutečná síla rozhodování v zahraničně-politických záležitostech náleží do kompetencí prezidenta. V tom případě je pak zřejmé, že prezident nabývá na síle a může toho využívat i v domácím politickém prostředí.

¹⁷ Finland - Constitution 1919. Part IV Government and Administration, Section 33 [Foreign Relations] [online]. 1996 [cit. 2018-04-17]. Dostupné z: http://www.servat.unibe.ch/icl/fi01000_.html

¹⁸ KLOKOČKA, Vladimír a WAGNEROVÁ, Eva. Ústavy států Evropské unie. Praha: Linde. 1997, s. 74.

3. Finsko v mezinárodních vztazích – cesta do ruského/sovětského područí

3. 1 Mezi dvěma mocnostmi

Finský národ se historicky nacházel uprostřed dvou mocenských center, která usilovala o získání hegemonie v oblasti severní Evropy – Švédska a Ruska. Nejprve bylo Finsko integrální součástí švédského státu. To se změnilo během napoleonských válek, kdy spolu krátký čas Švédové a Rusové válčili. Z tohoto konfliktu vyšli vítězně Rusové a švédský král za to mimo jiné zaplatil tím, že ztratil finské území. Dne 17. září 1809 byl podepsán tzv. Fredrikshamnský mír, který ukončoval zmíněný švédsko-ruský konflikt z let 1808-1809. Tímto se Finové ze švédského područí dostávají do područí carského Ruska. Je zajímavé, že výraz velkoknížectví, jak bylo Finsko dosud v kontextu švédského státu nazýváno, nyní získal plnohodnotný význam. V březnu roku 1809 byly do města Porvoo svolány finské stavy. Ruský car získal přísahu finského lidu a oficiálně se stal finským panovníkem. Finské velkoknížectví získalo větší míru politické a administrativní autonomie, než jaké mělo za dob ve švédském království. Finsku byla ponechána práva daná švédskou ústavou, náboženská práva, a také specifická práva finských stavů.¹⁹ V letech 1808-1809 bylo fakticky započato historické období závislosti Finů na ruském státu, nyní s přímou existencí Finska v carském Rusku, později, a to především po druhé světové válce, bylo samostatné Finsko ve sféře ruského, respektive sovětského vlivu, ačkoli byli Finové „nezávislí“. Finsko bylo coby velkoknížectví součástí Ruska až do roku 1917.

3. 2 Nezávislost vykoupená krví občanské války

Finsko vyhlásilo nezávislost 6. prosince 1917. Ve složité a převratné době však finské vyhlášení samostatnosti samo o sobě nemuselo mít až takovou váhu. Důležitý byl postoj zahraničních mocností, především pak Ruska. Nedlouho po vyhlášení finské nezávislosti proběhla ve Finsku občanská válka, která byla soubojem o moc mezi „rudými“ a „bílými“. Rovněž Rusko se na konci roku 1917 nacházelo na trnité křižovatce. Vyhlášení finské nezávislosti přišlo necelý měsíc po krvavém převratu, během něhož se v Rusku dostali k moci bolševici. Ve zkratce lze říci, že ve finské občanské válce šlo o ozbrojený konflikt mezi konzervativními silami, které byly vyzbrojeny a podporovány Němci, na jedné straně, a socialisty, kteří byli podporováni dělnictvem a samozřejmě Ruskem, na straně druhé. Občanská válka, která trvala pouhých pár měsíců od ledna do května 1918, nakonec vyústila ve vítězství bílých. Finsko nakonec uniklo ze spárů stále více silnějších bolševiků, ale současně nakonec také ze spárů Německa. Jen následná německá

¹⁹ HÄIKIÖ, Martti. A Brief History of Modern Finland. Lahti: University of Helsinki, Lahti Research and Training Centre. 1992, s. 10.

„porážka“ v první světové válce možná odvrátila existenci finského státu pod patronací a vlivem Německa a Finové tak mohli nastoupit cestu republikánskou. Důležitý a velice potřebný mír mezi nově vzniklým Finskem a sousedním Ruskem byl uzavřen až v roce 1920 v estonském Tartu, kde byly rovněž vymezeny vzájemné hranice.

3. 3 Finsko stále v oblasti zájmů sousedního hegemona

V předvečer vypuknutí druhé světové války v roce 1939 probíhala mezi velmocemi rokování mimo jiné o státech v nárazníkové oblasti mezi Německem a Sovětským svazem. Řeč je o tzv. sanitárním kordonu (z francouzského *cordon sanitaire*). Sanitární kordon, v původním významu bariéra zabráňující přenos infekčních nemocí, měl v tomto případě přenesený zahraničně-politický význam. Šlo o nárazníkovou oblast na evropském kontinentu v období po skončení první světové války. Oblast od pro nás důležitého Finska na severu až po balkánské státy na jihu měla v mezinárodním versailleském systému sloužit jako bariéra proti „dvěma nákazám“, které mohly opět nakazit Evropu „válečným morem“ – tedy k izolaci Německa a Sovětského svazu.²⁰

V Moskvě se na jaře roku 1939 sešli představitelé Sovětského svazu se zástupci Francie a Velké Británie. Jedním z bodů rokování byla případná pomoc a podpora státům, které se nacházely právě v oblasti mezi Sovětským svazem a Německem. Vyjednávalo se o pomoci těmto státům v případě napadení z německé strany. Finsko, sousední stát Sovětského svazu, byl Stalinem vnímán jako důležitý nárazník vůči hrozbám, které by potenciálně mohly přijít ze západu. Z tohoto důvodu, ale patrně i z důvodu teritoriálních ambicí Sovětského svazu, chtěl Stalin menším sousedním státům doslova vnutit vojenskou pomoc. Taková pomoc by byla poskytnuta v případě německého útoku, a to i bez souhlasu těchto států, které by „potřebovaly“ sovětskou pomoc. Státům, kterých se toto bezprostředně týkalo a o kterých se v Moskvě tehdy jednalo, se to z pochopitelných důvodů příliš nelíbilo. Ve výsledku došlo k přerušení jednání Stalina s Brity a Francouzi, neboť se do hry zapojil Adolf Hitler, který Stalinovi nabídl mnohem více. My dnes již víme, že tajná smlouva mezi Sověty a Němci z 23. srpna 1939 (známý a mnohokrát skloňovaný pakt Ribbentrop-Molotov) obsahovala tajný dodatek, ve kterém si Hitler se Stalinem rozdělili východní Evropu. Finsko bylo zahrnuto ve Stalinových plánech teritoriální rozpínavosti a ideálně mělo přijít o samostatnost, kterou si před relativně krátkou dobou vybojovalo za cenu občanské války.²¹

²⁰ GILCHRIST, Stanley. The Cordon Sanitaire - Is It Useful? Is It Practical?". IN: MOORE, John Norton a TURNER, Robert F. Readings on International Law from the Naval War College Review, 1978-1994. Naval War College. 1982, vol. 68, s. 131–145.

²¹ JUTIKKALA, Eino a PIRINEN, Kauko. Dějiny Finska. Praha: Lidové noviny. Dějiny států. 2001, s. 250.

3. 4 Zimní a pokračovací válka – ukázka finské morální síly a obrat proti Sovětskému svazu

V září roku 1939 propukla druhá světová válka. Jak již bylo konstatováno, Hitler se Stalinem si v tajném dodatku vzájemné smlouvy ze srpna vymezili sféry vlivu a de facto si tak „rozparcovali“ východní Evropu. Ke konci roku 1939 se tedy západní mocnosti primárně soustředily na postup německých armád v rámci jejich rozpínání v Evropě. V této době měl Stalin volné ruce k tomu, aby pod záminkou sovětských obav z možné hrozby a napadení Sovětského svazu nárokoval území na západ od ruských hranic. Sovětské územní požadavky se týkaly rovněž značného území finského státu. Finové se však (oprávněně) obávali, že se Sovětský svaz nespokojí s odstoupenou částí finského území a že zkrátka dobude a pohltní celé území finského státu. Panovaly zde značné obavy z brzké ztráty teprve nedávno nabyté finské nezávislosti. Precedentem pro tyto obavy se stal tehdy velmi nedávný případ Československa, které v roce 1938 Německu postoupilo své pohraničí, což Hitlerovi nestačilo. Německo následně v březnu 1939 obsadilo celé území Československa a tento akt měli Finové ani ne o rok později v živé paměti.²²

Následný konflikt z přelomu let 1939-1940 mezi Finskem a Sovětským svazem vstoupil do dějin pod názvem Zimní válka a krom jiných ukázal dva významné fakty. O vítězství Sovětů nemohlo být patrně pochyb, ale očekávalo se, že k němu dojde v mnohem kratším časovém intervalu a to bez větších obtíží. Konflikt však ukázal neuvěřitelnou finskou zarputilost, houževnatost a silné odhodlání bránit vlastní svobodu. Na druhé straně tento válečný konflikt odhalil značné slabiny ve velení Rudé armády. Vždyť ještě krátce před napadením Finska chybí Sovětům kvalitní poddůstojnická základna. Nezkušenost poddůstojnictva hrála dle mnohých odborných autorů významnou roli při počátečním neúspěchu Rudé armády v zimní válce. Také armáda totiž během Stalinova upevňování moci prošla čistkami a velitelství armád bylo rovněž doplněno o zcela nekompetentní politické komisaře. Nezkušenost poddůstojnictva (obecně pokládané za nejdůležitější součást každé armády) se pak například podepsala na slabé efektivitě při náletech, bombardování finských ostrovů a bojích obecně.²³ Mnohonásobně početnější Rudá armáda postupem času, hlavně po překonání počátečního šoku z úspěšně finské obrany a občasné protiofenzívy, prokázala a zúročila svou převahu. Finská porážka byla patrně neodvratitelná, ale šlo především o její podobu. Vždyť Finsko ukázalo Sovětům, ale i celému světu svou vnitřní sílu a hlavně neztratilo svou autonomii, ale jen část svého území.

²² JUTIKKALA, Eino a PIRINEN, Kauko. Dějiny Finska. Praha: Lidové noviny. Dějiny států. 2001, s. 250.

²³ REESE, Roger R. Lessons of the Winter War: A Study in the Military Effectiveness of the Red Army, 1939-1940. Journal of Military History. 2008, vol. 72, č. 3, s. 825-852.

S vypuknutím zimní války okamžitě rezignovala dosavadní finská vláda a do čela se postavila vláda vedená Risto Rytim, jejíž součástí se rovněž stal, Juho Kusti Paasikivi. S ohledem k válečnému stavu a nutnosti válečný konflikt co nejrychleji ukončit, čehož si byli finští politici a vojenští představitelé vědomi, se stal Paasikivi v Moskvě hlavním vyjednavatelem za finskou stranu. Respektive, Paasikivi coby finský velvyslanec v Moskvě reprezentoval finské zájmy ještě před propuknutím konfliktu a během válečných měsíců zimní války v Moskvě setrval. Paasikivi následně na svůj ministerský post rezignoval, neboť se mu nezamlouvaly šířící se tendence v rodném Finsku, které vyústily ve spojení s Hitlerovým Německem, jejichž cílem bylo znovuzískání území ztraceného během zimní války ve prospěch Sovětského svazu. Finsko vyjednávalo s Německem, a to bylo v rozporu s Paasikiviho přesvědčením, neboť on sám zastával politiku finské spolupráce a finsko-sovětského partnerství.

Snad o žádném evropském státu či národu nelze tvrdit, že v bouřlivém 20. století neprošel složitým vývojem s mnoha těžkými chvílemi a zkouškami. Stejně jako celá řada menších, respektive méně silných států, také Finsko se ocitlo uprostřed hřiště, na kterém světové mocnosti hrály svou politickou hru. To, čeho se Sovětský svaz „obával“ a co bylo „důvodem“ jejich agrese vůči Finsku v roce 1940, tedy hrozba útoku na sovětské území ze západu, se pak trochu paradoxně opravdu stalo ve spojitosti s německým postupem vůči Sovětům od roku 1941. Německo a Sovětský svaz si před pár lety rozdělily evropské území a nyní již nic nebránilo jejich vzájemnému střetu, neboť obě říše byly takové povahy, že spolu rozhodně nemohly koexistovat v poklidném sousedském vztahu. Finsko jako i jiné národy východní části Evropy pak byly předmostím německého útoku na Sovětský svaz. Nálady ve finské společnosti vedly ke spojení se Třetí říší. Finsko-sovětský konflikt z let 1941-1944 nese název pokračovací válka, neboť je chápán jako konflikt navazující na válku zimní. Juho Kusti Paasikivi byl v této době v ústraní a představoval opoziční proud vůči finské politice spojení s Hitlerem.

Pokračovací válka byla v roce 1944 ukončena finsko-sovětským příměřím. Tento stav však pochopitelně vůbec nevyhovoval německým představám. Hitler rozhodně nepotřeboval, aby Stalinovi na severu ubyl jeden nepřítel, obzvláště ne v době, kdy se mu jeho válečné plány pomalu hroutily.

3. 5 Vyjednávání o finsko-sovětském příměří 1944 a jeho následky

Podmínky finské příměří se Sovětským svazem byly v roce 1944 vyjednávány ještě za premiérského úřadu Paasikiviho předchůdce – Castréna. Je třeba říci, že Finsko mohlo v tomto ohledu disponovat jakousi výhodou oproti jiným státům, které se staly během války německo-

sovětským kolbištěm. Finsko totiž nebylo fakticky okupováno a přes jeho území neposouvala Rudá armáda při svém postupném tažení až do Německa frontu dále na západ. Přesto moskevské příměří z roku 1944 nebylo pro Finy zrovna dvakrát výhrou. Bylo určeno, že nad finským územím bude dohlížet Spojenecká kontrolní komise pod vedením nechvalně proslulého Andreje Ždanova.²⁴ Finsko bylo rovněž zasaženo nutností splácení válečných reparací Sovětskému svazu. Tato částka byla stanovena na 300 milionů amerických dolarů.²⁵ Finové rovněž přišli o strategicky důležitý poloostrov Porkkala, na kterém Sověti zřídili svou vojenskou základnu. Finské obavy z případné sovětské okupace tak mohly nabrat na síle, když zde Sověti začali umisťovat své vojáky.²⁶

Nutnost odsunu zbylých jednotek Třetí říše z finského území nakonec zapříčinila krátký konflikt mezi Finy a těmito německými vojáky. Tzv. Laponská válka trvala několik měsíců, prakticky až do skončení druhé světové války. Mír mezi Finy a Sověty byl podepsán až v roce 1947, tedy již za prezidentského úřadu prezidenta Paasikiviho. Ten se již dříve, v roce 1944, stal ministerským předsedou a Finsko tak nastoupilo cestu přibližování Sovětskému svazu, vzájemného přátelství s cílem vykoupení a udržení vlastní autonomie.

Jmenování Paasikiviho vlády v roce 1944 bylo do značné míry i vítězstvím pro Sovětský svaz a jeho „finské“ zájmy. O Paasikiviho jmenování ministerským předsedou se mimo jiné zasadil právě Kekkonen.²⁷ Do vlády se dostali v první řadě lidé, kteří byli součástí opozice proti válce se Sovětským svazem, proto se toto dá označit za přívětivý výsledek pro sovětskou stranu. Rok 1944 a příměří se Sovětským svazem také znamenaly oficiální návrat finských komunistů do politického života. Zrušení anti-komunistických zákonů ve Finsku bylo tehdy jedním ze zájmů sovětské strany a tedy také vstřícným krokem Finů vůči jejich východnímu sousedovi. Pro finské parlamentní volby v roce 1945 uzavřeli komunisté volební alianci s levicovými socialisty. Prakticky šlo o politické uskupení, které cílilo na sjednocení levého spektra finské politiky, především právě levicového křídla socialistů. Toto nové uskupení pak neslo název Finská lidově demokratická liga (SKDL).²⁸ V tomto případě šlo nepochybně o nutný ústupek Stalinovi a komunisté vedle například Kekkonenových agrárníků získali významnou pozici v nové finské vládě.

²⁴ BERRY, Michael R. *The Ideology & Politics of Midwifery in American-Finnish Relations, 1943-45* IN: RUDDY, Michael T. *Charting an Independent Course: Finland's Place in the Cold War and in U.S. Foreign Policy*. Claremont: Regina Books. 1998, s. 74-76.

²⁵ POLVINEN, Tuomo. *Armistice Agreement. Between East and West, Finland in International Politics, 1944-1947*. Minneapolis: University of Minnesota. 1986, s. 289-298.

²⁶ PENTTILÄ, Risto. *Finland's Search for Security Through Defence, 1944-1989*. Basingstoke: Macmillan. 1991, s. 8.

²⁷ JUSSILA, Osmo; HENTILÄ, Seppo; NEVAKIVI, Jukka. *From Grand Duchy to a Modern State: A Political History of Finland since 1809*. London: Hurst & Company. 1999, s. 232.

²⁸ SINGLETON, Fred. *The Myth of 'Finlandisation'*. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*. 1981, vol. 57, č. 2, s. 279.

Opětovně nabyté příměří se Sovětským svazem pochopitelně nebylo získáno zadarmo, obzvláště když dnes již víme, jak v období Stalinovy vlády v Sovětském svazu probíhalo „diplomatické“ jednání s menšími státy sovětské sféry vlivu. Období otevřeného finského odporu a faktického válečného stavu de facto znamenalo to, čeho se Stalin u svých západních sousedů obával, tedy, že skrze jejich území přijde pro Sovětský svaz vojenská hrozba. Po ukončení válečného stavu mezi Finskem a Sovětským svazem proto musely padat hlavy, i když třeba ne v úplném slova smyslu, i když i s tím Stalin a jeho garnitura neměli nikdy problém. V roce 1946 došlo k jakémusi exemplárnímu potrestání skupiny finských vrcholných politiků, kteří byli označeni za „odpovědné“ za válku se Sověty. Bývalý prezident Ryti to odnesl desetiletým trestem ve vězení, zatímco dlouholetý šéf sociálních demokratů Väinö Tanner dostal pět let.²⁹ Nebyli to jediní politici, kteří byli odsouzeni, ale byli patrně těmi nejvýznamnějšími. Ještě se sluší dodat, že si své tresty lidově řečeno neodseděli celé. Nicméně o to už tolik nejde, neboť významem jejich potrestání bylo exemplární poukázání na osudovou chybu finského vystoupení proti Sovětskému svazu. Toto je ukázkovým odrazem finské poslušnosti Sovětskému svazu. Paasikivi, který byl vždy pro přátelské vztahy se Sověty, je po válce vynesena do premiéřského (později do prezidentského) křesla, zatímco politici jako Ryti nebo Tanner jsou odsouzeni do žaláře. Komunisté jsou zpět ve finské politice a navíc podněcují soudy s protisovětskými politiky.

²⁹ SINGLETON, Fred. The Myth of 'Finlandisation'. *International Affairs* (Royal Institute of International Affairs 1944-). 1981, vol. 57, č. 2, s. 279.

4. Zahraniční politika v pojetí prezidentských předchůdců Paasikiviho a Kekkonena

Protože angažovanost finských prezidentů od vzniku samostatného finského státu až po úřadování námi zkoumaných prezidentů oscilovala od těch slabších až po zcela suverénního a naprosto specifického Urho Kekkonena, je na místě podívat se ve stručnosti na odlišnosti v jednání a využívání pravomocí v oblasti zahraniční politiky u Paasikiviho a Kekkonenových předchůdců od nich samotných.

V této kapitole bude přihlédnuto k pojetí a přístupu Paasikiviho a Kekkonenových prezidentských předchůdců k zahraničně-diplomatické agendě finského státu. Paasikiviho předchůdci nebyli na poli zahraniční politiky své země dominantními aktéry. Jejich pojetí se lišilo úřad od úřadu. Ke skutečnému průlomů v tomto ohledu došlo právě až s Paasikiviho nástupem do prezidentského úřadu. Osoba prezidenta Kekkonena tento fakt posléze ještě více umocnila.

Hlavním analytickým východiskem je teze, že finští prezidenti Paasikivi a Kekkonen (především pak druhý jmenovaný) získali silné postavení uvnitř finského ústavně-politického systému tím, že byli (opět především Kekkonen) hlavními osobnostmi finské zahraniční politiky. Významným předpokladem pro toto nastíněné tvrzení je fakt, že Finsko bylo po nezanedbatelnou dobu ve sféře sovětských zájmů a sovětského vlivu. Finská zahraniční politika tak byla obrazně řečeno ve stínu zahraniční politiky Sovětského svazu. Byla-li pak osoba finského prezidenta odpovědná za mezinárodní vyjednávání a vytváření diplomatické agendy, především se Sověty, měla poté i odpovídající a významné postavení uvnitř vnitřní finské politické scény.

Doménu domácí politiky s doménou politiky zahraniční nelze zcela a stoprocentně oddělovat. Pro vytvoření konkrétní zahraničně-politické agendy je mnohdy třeba sáhodlouhých a více než složitých politických vyjednávání mezi politiky domácí politické scény. Pokud ovšem osoba prezidenta fakticky ovládne zahraniční politiku své země a tedy i její směřování, musí mu to poskytnout a skutečně dát do rukou významnou sílu v politickém boji s domácími politickými odpůrci, jakožto i mocnou „páku“ k vedení svých politických kolegů, kteří jsou de facto na jeho straně.

Paasikiviho a Kekkonenovo uzurpování finské zahraniční politiky vycházelo pochopitelně z jejich osobností, historických událostí a politických zkušeností. Ústavně-právně však jejich prezidentská praxe vycházela z finské ústavy z roku 1919. Je více než zajímavé, že v tomto ohledu mohli ve vedení finské zahraniční politiky de facto stejně nebo alespoň velmi podobně postupovat již předchůdci obou zmíněných prezidentů. To, že k tomu fakticky nedošlo, můžeme opět přičíst

odlišné době a historickým okolnostem, ale především zcela jiným povahám a osobnostem každého z finských prezidentů.

Pro poukázání na fakt, že Paasikivi a po něm i Kekkonen zcela obrátili dosavadní prezidentskou praxi k mnohem více aktivní formě, je právě potřeba se podívat na politickou praxi jejich předchůdců.

4. 1 Finští prezidenti meziválečné a válečné doby

Prvním prezidentem nově vzniklého Finska se v historicky prvních prezidentských volbách v roce 1919 stal Kaarlo Juho Ståhlberg z Národní pokrokové strany. První finský prezident byl zvolen Parlamentem. Během Ståhlbergova prezidentského úřadování uzavřelo Finsko mír s Ruskem, rovněž podepsalo později samotnými Finy anulovanou dohodu s dalšími státy z oblasti ruských zájmů – Polskem, Estonskem a Lotyšskem nebo například také vstoupilo do nedávno vzniklé Společnosti národů.

Prakticky ihned po vzniku samostatného finského státu čekalo Finy více než významné diplomatické jednání. V roce 1920 jednala finská delegace s Rusy v estonském Tartu o podmínkách finsko-ruského příměří. Pro naše účely je důležité, že prezident Ståhlberg se osobně těchto jednání neúčastnil. Druhým podstatným faktem je, že jedním z hlavních vyjednávačů na finské straně byl Juho Kusti Paasikivi, který si během svého života budoval auru finského vyjednávače s Rusy (Sověty). Tomuto fenoménu je věnován prostor v jedné z dalších kapitol. V zásadě se v Tartu především vyjednal ruský zisk oblasti východní Karélie a finský zisk oblasti Petsama.³⁰ Jak bylo zmíněno, Ståhlberg se jednání osobně neúčastnil, nicméně s vedením finské delegace souhlasil. Jinak řečeno, s cíli Paasikiviho a spol. byl obeznámen a tato politika tedy nešla proti rozhodnutí prezidenta.

Stejně tak zmíněného podepsání dohody s Polskem, Estonskem a Lotyšskem v roce 1922 se prezident Ståhlberg neúčastnil. V tomto případě šlo nicméně o poněkud složitější situaci. Ministr zahraničí, který tuto smlouvu za Finsko podepsal, musel nakonec po nátlaku vůči vlastní osobě z úřadu odstoupit, neboť si řada Finů myslela, že pro podepsání smlouvy neměl pravomoci. Ståhlberg se celkově stavěl proti podepsání dohody s Polskem s obavami, že by spojení s Polskem mohlo Finům činit potíže. Po jednání s Rusy však Finsko od smlouvy odstoupilo.³¹ V zásadě se

³⁰ MAUDE, George. *Aspects of the governing of the Finns (Studies in modern European history)*. New York: Peter Lang. 2010, s. 51.

³¹ NYGÅRD, A-J. *The Formation of the Baltic Clause. A Finnish Initiative?* Acta Historica Tallinnensia. 2012, vol. 18, iss. 1, s. 93.

tedy dá říci, že prezident Ståhlberg se spolupodílel na formování finské zahraniční politiky, i když rozhodně neuzurpoval značnou moc na tomto poli jako pozdější a námi zkoumaní prezidenti.

Druhým finským prezidentem se v roce 1925 stal agrárník Lauri Kristian Relander. Na rozdíl od Ståhlberga byl Relander zvolen sborem volitelů. Během prezidentského úřadu Lauriho Relandera došlo k oslabení prezidentského postu. K tomu však došlo především z důvodu toho, že Relander nebyl příliš silnou politickou osobností. Toto potvrzuje konstatování, že prezidentský úřad může být do značné míry tak silný, jak je silná osobnost v něm. V rámci zahraniční politiky měl nad prezidentem navrch ministr zahraničních věcí.³² To, co se začalo prosazovat již za Ståhlberga, tedy posilování ministra zahraničí na úkor prezidenta, bylo za Relandera ještě mnohem markantnější. Tento fakt však můžeme opět ze stejných důvodů přičíst osobě v úřadu ministra zahraničí – Hjalmaru Procopému.

V roce 1931 byl sborem volitelů v pořadí třetím finským prezidentem zvolen Pehr Evind Svinhufvud. Během Svinhufvudova prezidentského úřadování rozhodně nedošlo k nějakému významnému posunu v prezidentově angažovanosti ve státní zahraniční politice. Svinhufvud přenechával zahraniční agendu svým ministrům zahraničních věcí. Pro Svinhufvuda byli klíčoví dva muži – Mannerheim a Paasikivi. Tyto dvě významné osobnosti finské politiky se značnou měrou podíleli na vytváření zahraničně-politické agendy. O faktu, že se prezident Svinhufvud příliš nepodílel na zahraniční politice své země, svědčí i to, že během svého úřadu ani příliš nenavštěvoval jiné země.³³ Můžeme tedy konstatovat, že ani třetí prezident od vzniku samostatného Finska zcela nenaplňoval roli vůdčí postavy zahraniční politiky země tak, jak to stanovovala finská ústava z roku 1919.

Prezident Kyösti Kallio byl čtvrtým finským prezidentem v pořadí a během jeho prezidentského úřadu vstoupilo Finsko na bojiště druhé světové války. Kallio byl sborem volitelů zvolen v roce 1937. Kalliovo funkční období nedošlo až do svého konce, neboť již v roce 1940 zemřel, nicméně jeho prezidentská praxe vůbec nenasvědčovala tomu, že by se v dalších letech nějakým výraznějším způsobem zapojil do formování finské zahraniční politiky. V roce 1939 měl jedinečnou příležitost hájit svou zemi na poli diplomatickém v rámci vyjednávání se Sovětským svazem. Prezident Kallio se však hlavním tvůrce finské politiky v tomto ohledu nestal a pověření

³² PIETIÄINEN, Jukka-Pekka. Relander, Lauri Kr. (1883 - 1942). 100 Faces from Finland – a Biographical Kaleidoscope [online]. 2000 [cit. 2018-04-18]. Dostupné z: <http://www.kansallisbiografia.fi/english/?id=628>

³³ PIETIÄINEN, Jukka-Pekka. Svinhufvud, Pehr Evind (1861 - 1944). HÄIKIÖ, Martti. 100 Faces from Finland – a Biographical Kaleidoscope [online]. 2000 [cit. 2018-04-18]. Dostupné z: <http://www.kansallisbiografia.fi/english/?id=501>

byli jiní v čele s Paasikivim. Kallio alespoň schvaloval to, s čím finská delegace odjela se Sověty vyjednávat.³⁴ Kalliův slabý vliv na zahraniční politiku může být krásně ilustrován na situaci z roku 1940, kdy Finové jednali s Němci a prezident Kallio o tomto vůbec nevěděl.³⁵ Kallio může být tedy podobně jako jeden z jeho předchůdců Relander považován za prezidenta, který prakticky vůbec nevyužíval pravomoci ze sféry zahraniční politiky, které mu byly dány ústavou.

Prezident Risto Ryti byl sborem volitelů do funkce zvolen v roce 1940 a roku 1943, kdy by vypršel původní Kalliův mandát, byl znovu zvolen. Ryti nicméně ze své funkce odstoupil o rok později v pro Finy nesnadném období, kdy se odvraceli od války se Sověty opět k vzájemnému „spojenectví“. Za Rytiho prezidentského působení došlo k určitému posílení tohoto úřadu. Ryti již nechtěl ponechat zahraniční agendu jen v rukou ministerského předsedy a jeho ministrů a aktivněji se na politice podílel. Ryti se také dá označit za jednoho z hlavních strůjců finského spojenectví s nacistickým Německem. Právě tento fakt způsobil, že po uzavření příměří se Sovětským svazem v roce 1944 odstoupil. Prezident Ryti nebyl zcela tím nejhlavnějším mužem finské zahraniční politiky a diplomacie, ale již se vedle dalších politiků, mezi nimiž byl například výrazný Mannerheim, oproti svým politickým předchůdcům v úřadu více angažoval.

Právě zmíněný Carl Gustaf Emil Mannerheim byl po Rytiho odstoupení roku 1944 zvolen prezidentem. U Mannerheimova působení na poli finské zahraniční politiky musíme nutně zmínit dva faktory, které zcela rezolutně ovlivnily jeho faktický vliv na takovou politiku z prezidentského úřadu. Prvním faktorem byl Paasikivi, který od roku 1944 z postavení finského ministerského předsedy svou povahou a politickou silou de facto převzal úlohu hlavní postavy zahraniční politiky. Za druhé je třeba brát v potaz v té době zhoršující se nalomené Mannerheimovo zdraví, které mu tedy příliš nedovolovalo být silným a energickým prezidentem. Možná by jím vskutku byl, s přihlédnutím k jeho dřívějšímu politickému působení, možná by i tak byl pouze v Paasikiviho stínu. Mannerheimovi můžeme přičíst alespoň to, že se Sověty, ale i Němci, osobně jednal. I když například oněch důležitých jednání v Moskvě v roce 1944 se přímo osobně neúčastnil. K Mannerheimovi ještě lze dodat, že se stal jedním z největších Finů, dle hlasování samotných Finů z roku 2004 dokonce tím největším³⁶, ale svým prezidentským působením se o to patrně moc nezasloužil. Svou pověst a auru si vydobyl dříve, během války.

³⁴ TANNER, Vainö. The winter war: Finland against Russia, 1939-1940. Stanford, Calif: Stanford University Press. 1957, s. 56.

³⁵ JUSSILA, Osmo; HENTILÄ, Seppo; NEVAKIVI, Jukka. From Grand Duchy to a Modern State: A Political History of Finland since 1809. London: Hurst & Company. 1999, s. 175.

³⁶ Soutěž „Největší Fin“ (Suuret suomalaiset – Velcí Finové) [online]. 2004 [cit. 2018-04-22]. Dostupné z: <http://vintti.yle.fi/yle.fi/suuretsuomalaiset/>

5. Paasikivi a Kekkonen – osobnosti, politická praxe a zkušenosti

5. 1 Paasikiviho významné postavení vrchního muže finsko-sovětských (ruských) jednání

Už jen Paasikiviho postavení ve Finsku během jednání s Bolševiky, respektive se Sovětským svazem, mu dodávalo na společensko-politické síle uvnitř finské politiky. Když měli Finové vyjednávat se Sovětským svazem (v roce 1920 ještě s Ruskem), byl k tomu pověřen Paasikivi. Už v roce 1920 vyjednával s Rusy v Estonsku o mírové dohodě. Jak již bylo zmíněno výše, v roce 1939 během velvyslaneckého působení v Moskvě hájí finské zájmy a se Sověty vyjednává i během a po skončení zimní války. V roce 1939 tedy opět dostal důvěru k vyjednávání. Právě po skončení zimní války v Moskvě vyjednával o podmínkách míru a snažil se je implementovat. Po skončení pokračovací války v roce 1944 opět Paasikivi za finskou stranu vyjednává o podmínkách míru. Pregnantně to svými slovy tehdy vyjádřil Urho Kekkonen, který řekl něco v tom smyslu, že Paasikivi je jediným finským politikem, ke kterému Sovětský svaz pociťuje alespoň nějakou důvěru.³⁷ Mé tvrzení, že Paasikivi tímto nabyl významného postavení uvnitř finské politické scény, může být popřeno právě v období pokračovací války, kdy Finové šli cestou zcela opačnou, a to spojenectvím s Německem. Šlo však o výjimku, od které se Finové odvrátili s počátkem konce Třetí říše.

Již jsme si nastínili, že zahraniční politika se stala jedním z významných nástrojů finského prezidenta (možná rovnou tím nejsilnějším). Paasikivi po válce tuto cestu nastoupil, s mezistupněm na premiérském postu. Od roku 1946 již však určuje finskou zahraniční politiku on a je tedy jasné, že jí vtiskl podobu dle svých představ a tyto představy měly o pár let později vyústit ve smlouvu o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci. Paasikivi tak za Finsko bojoval o zachování jeho suverenity, pokud možno i územní celistvosti, aby nešlo cestou Baltských států, které se staly sovětskými republikami. Tímto jako vrchní představitel finské zahraniční politiky a vrchní garant dobrých a přátelských vztahů Finska se Sovětským svazem získával specifické postavení a moc uvnitř Finska.

5. 2 Paasikiviho (Paasikiviho-Kekkonenova) linie

S Paasikiviho nástupem do úřadu finského ministerského předsedy v roce 1944 byla de facto započata éra vstřícné politiky a vstřícného postoje Finska vůči Sovětskému svazu. V premiérském a později především v prezidentském křesle mohla již naplno být realizována Paasikiviho představa o směřování finské zahraniční politiky. Zmíněné období je tedy orámováno Paasikiviho faktickým

³⁷ KUUSISTO, Allan A. The Paasikivi Line in Finland's Foreign Policy. The Western Political Quarterly. 1959, vol. 12, č. 1, s. 39-42.

působením na nejvyšších místech finského ústavního systému, jakožto i jeho následníka Urho Kekkonena, i když kořeny této politiky můžeme u Paasikiviho naleznout již mnohem dříve, jak bude popsáno dále. Finsko-sovětský vztah z krušných počátků studené války je v literatuře bohatě popsán a jeho pojmenování se proslavilo i mezi širší laickou veřejností.

Názory a politická praxe Juho Kusti Paasikiviho, předsedy vlády v letech 1944-1946 a prezidenta republiky v letech 1946-1956 a jeho nástupce Urho Kekkonena, pětinasobného předsedy vlády v letech 1950-1956 a prezidenta republiky v letech 1956-1981 bývá označována jako tzv. Paasikiviho, respektive Paasikiviho-Kekkonenova linie. Tato linie politické praxe permanentního předcházení a uklidňování Sovětů bývá rovněž nazývána jako finlandizace. Vše bylo založeno na představě, že zájmy Sovětského svazu ve Finsku jsou hlavně a především bezpečnostního charakteru, a tudíž není výhradně nutné finské území přímo okupovat nebo ho přetvářet na další ze sovětských satelitů. Pokud bude Finsko kooperovat se svým mnohokrát silnějším sousedem a bude ho neustále ujišťovat o svém přátelství a o neexistenci jakékoli hrozby z finského území, sovětská strana bude na oplátku rovněž spolupracovat a navíc plně tolerovat finskou autonomii a svobodu. Součástí takové politiky bylo i přesvědčení, že Sovětský svaz bude zcela tolerovat právo Finů na řešení vnitrostátních záležitostí a těch mezinárodních záležitostí, které se přímo nedotýkají zájmů sovětských.³⁸

Ve světle této politiky, kterou razil Paasikivi (a kterou později v rámci finsko-sovětských vztahů prezident Kekkonen pozměnil z pasivní role v mnohem více aktivní), je více než zajímavé sledovat Paasikiviho myšlenkové pochody, které ho v konečném důsledku vedly právě až k této oficiální finské zahraniční politice. Paasikivi nabyl přesvědčení, že malé státy budou bezohledně a bez jakéhokoliv pozastavení smeteny z povrchu, pokud si jen vůbec dovolí postavit se do cesty velmocenským gigantům. Nutno podotknout, že tento předpoklad není vůbec od věci, mnohem více s přihlédnutím k tehdejší mezinárodní situaci. O to více, pokud je vaším sousedem Sovětský svaz. Současně s tímto poznatkem Paasikivi předpokládal, že v určitých příležitostných chvílích dochází během velmocenského soupeření dvou či více hegemonů k vytvoření jakéhosi vyvážení moci, kdy mají malé státy příležitost profitovat z nastalé situace nebo si zkrátka jen mohou vydechnout. Paasikivi naprosto pragmaticky vycházel z bezprostředního sousedství se Sovětským svazem. Vždyť ostatní světové velmoci jako Spojené státy, Francie, Velká Británie nebo i Německo byly zkrátka a jednoduše daleko proto, aby mohly Finsku poskytnout bezpečnosti i jiné záruky. Dokonce i Nordická (Skandinávská) obranná unie, o které se mezi skandinávskými zeměmi a Finskem hovořilo, kterou schvaloval i Paasikivi a která se nakonec neprosadila, by musela být zbudována

³⁸ KUUSISTO, Allan A. The Paasikivi Line in Finland's Foreign Policy. The Western Political Quarterly. 1959, vol. 12, č. 1, s. 37.

v takové podobě, která by nijak nekolidovala se sovětskými zájmy a musela by být Sověty posvěcena. Paasikivi rovněž popíral domnělé uklidnění Finů při případném rozpadu a kolapsu Sovětského svazu. Každý nový hegemon, který by po Sovětech převzal hlavní úlohu v tomto prostoru, by byl stále konfrontován s potřebou přežití a Finsko jako přímý soused by v jeho plánech opět hrálo důležitou roli. To vše by platilo i za předpokladu, že by nový státní hegemon fungoval na demokratických principech ctících ústavu a mezinárodní práva.³⁹ Proto byl Paasikivi za všech okolností odhodlán ke spolupráci se Sovětským svazem za účelem zachování finské svobody a neutrality.

Ačkoli bývá za Paasikiviho linii považováno období udržování dobrých vztahů se Sověty během jeho působení na nejvyšších postech finského ústavního systému, dal by se tak pojmenovat téměř celý Paasikiviho politický život. Již Paasikiviho myšlenky a politické názory z doby dávno před rokem 1944 a jeho usednutí do křesla ministerského předsedy mohou být nahlíženy jako kořeny této politiky, chcete-li linie.⁴⁰

Přidání Kekkonenova jména do pojmenování této specifické zahraniční politiky finského státu není pouhým odrazem Kekkonenovy politiky po jeho jmenování do úřadu prezidenta. Urho Kekkonen zastával v tomto ohledu významnou pozici již během úřadu svého předchůdce, Paasikiviho. Jak bylo zmíněno výše, Kekkonen byl Paasikivimu v prosazování jeho politiky důležitým spojencem. Lze tedy konstatovat, že Paasikivi nebyl jedinou postavou, která určovala finskou zahraniční politiku. Kekkonenovo jméno v Paasikiviho-Kekkonenově linii je zde přidáno z důvodu Kekkonenovy aktivity a síly již za dob prezidenta Paasikiviho a samozřejmě mnohem více díky jeho vlastnímu ražení politiky, které prosazoval poté, co on sám usedl v úřadu prezidenta republiky.

Juho Kusti Paasikivi byl přibližně o třicet let starší než Urho Kekkonen a náležel tedy k úplně jiné generaci politiků. Kekkonen k nutnosti udržování dobrých vztahů se Sověty dospěl patrně až po pokračovací válce, kdežto Paasikivi náležel ke generaci, která své první politické kroky ušla již za starých časů carského Ruska. Paasikiviho přesvědčení a politické myšlenky se tedy formovaly uvnitř umírněné skupiny politiků, která byla tehdy přesvědčena o tom, že odpor vůči carskému

³⁹ KUUSISTO, Allan A. The Paasikivi Line in Finland's Foreign Policy. *The Western Political Quarterly*. 1959, vol. 12, č. 1, s. 38-39.

⁴⁰ HODGSON, John H. The Paasikivi Line. *The American Slavic and East European Review*. 1959, vol. 18, č. 2, s. 145.

Rusku či konflikt s ním by byl zbytečný, neboť právě díky carovi a jeho dobré vůli bylo Finsku umožněno se rozvíjet.⁴¹

5.3 Sovětský vliv na finskou domácí politiku spíše zásluhou Finů, než nátlakem Sovětů

Bylo již mnoho napsáno o tom, že po skončení prezidentského působení Paasikiviho se do čela finského státu dostal dlouholetý politik a mimo jiné i několikanásobný ministerský předseda Urho Kekkonen. Jeho dlouhá, téměř 26 let trvající, „vláda“ je charakterizována naprostou dominancí osoby prezidenta na poli finské politiky, a to jak té zahraniční, tak i té vnitrostátní. Současně s tímto je období prezidentského úřadu Urho Kekkonena spojeno s nárůstem vlivu sousedního Sovětského svazu na domácí finskou politiku. Hlavním cílem a motivem této práce je doložení sovětského vlivu na silné postavení prezidentů Paasikiviho a Kekkonena uvnitř finského politického a ústavního prostředí, což musí být nutně spojeno s postavením finských prezidentů ve finské zahraniční politice. Prezident Kekkonen však nebyl jedinou postavou finské politiky, která by využívala Sovětů pro posílení vlastního politického postavení a zlepšení svého tzv. kreditu.

Na počátku 90. let minulého století se mezi finskou odbornou veřejností začaly objevovat názory, že hlavním impulzem pro sovětské vměšování do vnitřních finských záležitostí po skončení druhé světové války nebyla vůle sovětských vrchních představitelů a velení, nýbrž samotných Finů. Zkrátka finská politika nemusela být v mnohém podřízena sovětským zájmům čistě z důvodu jakéhosi sovětského nátlaku, ale bylo tomu tak v řadě případů z důvodu vlastních prospěchářských zájmů finských politiků, kteří vycítili možnost posílení vlastní pozice na domácí scéně, a tak toho využili v tom smyslu, že šli Sovětům, jak se říká, na ruku. Tento fakt se netýká právě jen prezidenta republiky, ale i dalších nižších politiků. Politika „zalíbení se“ Sovětům posilovala finské politiky na domácí scéně. Během Kekkonenova prezidentského působení se tyto praktiky značně zdokonalily a rozrostly. Kekkonenovo postavení ve finském politickém prostředí bylo významně posilováno faktem, že výše zmíněné taktiky začaly hojně využívat i finské politické strany. Vše bylo spojeno se vším. Politici se chtěli zavděčit prezidentovi i Sovětům, tak tedy zajišťovaly jakousi podporu Kekkonenovi. To se mocně odrazilo na prodloužení Kekkonenova prezidentského úřadu Parlamentem v roce 1973 o další čtyři roky. O tomto období Kekkonenova úřadu se škodolibě říká, že vrchní političtí představitelé Finska získávali své postavení mnohem více skrze dostaveníčka v saunách sovětské ambasády, než prostřednictvím řádných voleb. Prezidentovo silné postavení získalo tak enormně na síle, že prakticky jakýkoli projev kritiky prezidenta byl považován za

⁴¹ HANHIMÄKI, Jussi M. *Containing Coexistence: America, Russia, and the "Finnish Solution"*. Kent: Kent State University Press. 1997, s. 38.

ohrožení dobrých vztahů se Sovětským svazem a národní samostatnosti. S ohledem k nastíněným skutečnostem se dá konstatovat, že Sovětský svaz sice měl nezanedbatelný a nepopiratelný vliv na vnitřní finské záležitosti, ale také se dá jedním dechem dodat, že to vždy nebylo nutně spojeno se sovětským nátlakem, ale mnohdy s určitým stupněm finské „kolaborace“. V tento moment se nabízí srovnání Paasikiviho a Kekkonena ve smyslu jejich počínání ve vztazích se sovětským spojencem. Porovnání je vhodné, neboť mnozí autoři pokládají právě vystřídání těchto prezidentů v úřadu za zlomový bod, respektive změnu přístupu k naplňování finsko-sovětského přátelství. Paasikivi do značné míry dokázal udržet Sověty vně finské vnitrostátní záležitosti. Toho docílil za pomoci podřízení finské zahraniční politiky té sovětské, aby tak Sověty bezpečně uklidnil, že skrze Finsko Sovětům nehrozí žádné nebezpečí. Co je však ještě důležitější, Paasikivi požíval během svého prezidentského působení širší politickou podporu, zatímco Kekkonen v roce 1956 nastoupil do úřadu s velmi slabým mandátem, neboť v prezidentské volbě na parlamentní půdě zvítězil o pouhý jeden hlas.⁴² Za této politické konstelace se Kekkonen stáhl do ochranného stínu Sovětského svazu a tím se také zaštitil proti svým politickým konkurentům, aby posléze vzešel jako naprosto dominantní osoba finského politického prostoru. Sovětský svaz se tedy de facto podílel na stvoření Kekkonenova silného prezidentského mandátu, i když nemůžeme zase tvrdit, že by to bylo jen tímto faktorem.

5. 4 (Ne)většina v Parlamentu

Jedním z důležitých ukazatelů síly prezidenta v daném politickém systému je rovněž to, zdali prezident disponuje podporou parlamentní většiny, či nikoli. Toho si byl přitom vědom již Maurice Duverger při popisování poloprezidentských systémů. Ve spojitosti s Kekkonenem je třeba připustit, že v jedné věci byl znevýhodněn oproti svým předchůdcům. Kekkonenovi předchůdci nastupovali do úřadu ve složitých chvílích, kdy byl kvůli bezprostředním hrozbám národ stmelen, proto oproti Kekkonenovi požívali větší parlamentní podporu při usednutí v úřadu (neříkám, že po celou dobu úřadování). Kekkonen se tedy nemohl od začátku spolehnout na takovou konsenzuální podporu, jakou měl právě jeho předchůdce Paasikivi. Bude to tedy také jistě tím, v jaké době oba prezidenti do úřadu usedli.

Během prvního Kekkonenova volebního období se finské politické strany v Parlamentu potýkaly mimo jiné s tím, že zde byli finští komunisté, s kterými nechtěly jít do vlády. Jen málo vlád v tomto období se mohlo opřít o parlamentní většinu. Finští komunisté se navíc snažili sociální

⁴² LAVERY, Jason. “All of the President's Historians: The Debate over Urho Kekkonen”. *Scandinavian Studies*. 2003, vol. 75, č. 3, s. 378–380.

demokraty pokořit za pomoci sovětských kolegů i jakýmsi nátlakem na ně.⁴³ Na druhou stranu, pokud Kekkonen neměl příliš širokou parlamentní podporu v době své nástupu do úřadu, jmenoval během svého prezidentského působení několik menšinových nebo úřednických vlád pod vedením Agrární strany. V této souvislosti se dá silně uvažovat o tom, že prezident v určitých důležitých ústavních momentech nadržoval své bývalé politické straně, i když by měl vystupovat nadstranicky.⁴⁴

Takovéto politické prostředí s fragmentovanou parlamentní arénou, kde strany těžko získávaly většinu pro svou případnou vládu, vedlo k většímu posílení prezidenta Kekkonena, který, jak bylo uvedeno výše, například strany nutil do uzavírání konkrétních koalic. Sovětský svaz a jeho stín nad Finskem tedy nebyl jediným Kekkonenovým instrumentem v ovládnutí finského politického prostředí.

⁴³ ARTER, David. *Politics and policy-making in Finland*. Wheatsheaf Books. 1987, s. 167.

⁴⁴ Tamtéž, s. 167.

6. Paasikivi prezidentem – vybrané aspekty posílení jeho postavení Sovětským svazem

6. 1 Paasikiviho převzetí zahraniční politiky

Z kraje roku 1946 musel ze zdravotních důvodů z prezidentského úřadu odstoupit maršál Mannerheim. V březnu toho roku byl finským parlamentem do funkce prezidenta zvolen Paasikivi. Paasikivi tedy nebyl zvolen na celé šestileté období, ale měl jen „dosloužit“ Mannerheimem započatý úřad. Později v roce 1950 byl však Paasikivi znovu zvolen a prezidentem byl tedy řádně až do roku 1956. Paasikiviho prezidentství tedy časově pokrývá období, které bylo nejen pro finský národ, ale i minimálně pro zbytek Evropy, potažmo celého světa, značně třaskavé a bouřlivé. Byl prezidentem v době, kdy se budoval nový poválečný světový řád. Byl prezidentem v době, kdy se na plné obrátky rozbíhaly události, které byly později označeny za studenou válku mezi největšími světovými hegemony. A především byl Paasikivi prezidentem v období, kdy sousední Sovětský svaz pod vedením krutého Stalina využíval své aury vítěze proti zlému nacismu a osvoboditele mnoha zemí východní Evropy. V tomto období bylo zapotřebí silných osobností v čele států, které se snažily vybudovat si co nejlepší pozici v jednání se Sověty. V tomto ohledu je obdivuhodné, co se podařilo Finům na Sovětském svazu „uhrát“. S Paasikiviho nástupem do prezidentského úřadu došlo ke skutečnému obratu v pojetí prezidentské funkce.

J. K. Paasikivi byl skutečným a silným vládním lídrem již jako předseda finské vlády v letech 1944-1946. Se zvolením do prezidentského úřadu si Paasikivi v roce 1946 přenesl velmi významnou a silnou část politické agendy, a sice zahraniční politiku. V oblasti zahraničně-politické agendy neměl Paasikivi ve finském ústavním systému vážnějších „oponentů“. Následná léta Paasikiviho úřadování se nesla v duchu konsolidace rozdělení politické práce mezi prezidenta a předsedu vlády, respektive kabinet. Prezident republiky byl osobně zodpovědný za mezinárodní záležitosti a vládní kabinet zase za domácí politiku. V tomto období byla posílena osobní autorita prezidentského úřadu.⁴⁵ Ačkoli zde o Paasikivim hovoříme jako o prezidentovi, který značně posílil prezidentský úřad, nesmíme opomenout úlohu jeho budoucího nástupce Urho Kekkonena. Paasikivi totiž nebyl jediným mužem finské zahraniční politiky. Kekkonen byl Paasikivimu během jeho prezidentského působení významným spojencem, neboť oba zastávali velice podobné, ne-li totožné stanovisko ohledně finské politiky vůči Sovětskému svazu. I když se Paasikivi jako jeho předchůdci nutně neúčastnil všech zahraničních vyjednávání, měl na politiku, která byla na takovýchto

⁴⁵ NOUSIAINEN, Jaakko. From Semi-presidentialism to Parliamentary Government: Political and Constitutional Developments in Finland. *Scandinavian Political Studies*. 2001, vol. 24, iss. 2, s. 100.

jednáních prezentována finskými delegacemi, dost podstatný vliv. Takto se Paasikivi osobně neúčastnil například jednání v rámci Pařížské mírové konference v roce 1947 a stejně tak nebyl osobně přítomen ani u jednání se Sověty, které předcházelo podepsání smlouvy o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci v roce 1948.

Finský prezident tedy nabral na politické moci svým postavením při tvorbě zahraničně-politické agendy a současně s tím i na domácí politické scéně. To vše se uskutečnilo v rámci ústavně-právních mantinelů, které byly nastaveny v ústavě z roku 1919. Prezident Paasikivi jen toto začal v mnohem větší míře využívat.

6. 2 Mír z roku 1947

Nejistá doba po podpisu příměří mezi Sovětským svazem a Finskem trvala od roku 1944 až do roku 1947. Pařížské mírové dohody z roku 1947 mimo jiné oficiálně deklarovaly mírový stav mezi Finskem a Spojenci. Finsko se tak opět stalo nezávislým a suverénním státem. Kontrola Spojeneckou kontrolní komisí pod vedením A. Ždanova byla zrušena. Mírová smlouva de facto vycházela z příměří z roku 1944. Plánované projevy určitých politiků na konferenci v Paříži musely být mírněny samotným Paasikivim, který nechtěl popudit Sovětský svaz proti Finsku v tak kritickém momentu, jako by tento. V tomto bodu je patrný Paasikiviho vliv na rozhodné kroky finské delegace. K hladšímu průběhu a lepším finsko-sovětským vztahům přispěla vedle Paasikiviho ujišťování Sovětů ohledně jasného směru finské zahraniční politiky rovněž otázka přijetí, či nepřijetí Marshallova plánu.

Otázka přijetí hospodářské pomoci od Spojených států byla taktéž významným projevem silného postavení prezidenta Paasikiviho v oblasti zahraniční, ale i domácí politiky. Marshallův plán, ze své podstaty ryze ekonomický a hospodářský projekt pomoci státům rozbité poválečné Evropy, se do vysoké míry stal i politicko-ideologickým problémem. Řada států bloku sovětské sféry vlivu byla nucena „dobrovolně“ odmítnout západní pomoc. Mezi zeměmi sovětské sféry vlivu, které měly Marshallův plán odmítnout (bylo mezi nimi například také Československo) bylo i Finsko, i když tady byla situace právě například od situace v Československu odlišná. Je třeba uvědomit si, že Finsko bylo po válce poraženým státem a jako takový stát museli Finové platit válečné reparace. Země na tom tedy v tomto složitém období nebyla po hospodářské stránce zrovna nejlépe. V tuto dobu je Finsku jako i jiným zemím nabídnuta hospodářská pomoc v rámci zmiňovaného Marshallova plánu. Paasikivi si plně uvědomoval problematiku nabídnuté pomoci. Na jedné straně si mohlo Finsko znatelně ulehčit svou nelehkou poválečnou situaci a přijmout hospodářskou pomoc. Na druhou stranu se Paasikivi oprávněně obával následné nelibosti ze strany

Sovětského svazu, kdyby Finové pomoc od Spojených států přijali. Paasikivi dokázal nakonec prosadit odmítnutí Marshallova plánu, i když to bylo v rozporu s rozhodnutím parlamentního výboru pro zahraniční záležitosti.⁴⁶ Na tomto konkrétním případě je doložitelné významné postavení Paasikiviho osobnosti na vnitřní finské politické scéně, které je významně propojeno právě s jeho naplňováním článku číslo 33 z finské ústavy z roku 1919. Finské odmítnutí Marshallova plánu může být rovněž interpretováno jako první ukázka nově nastupující politiky, která si postupem času získala přívlastek „Paasikiviho linie“.

6. 3 Smlouva o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci 1948

Stalin nutně potřeboval vyřešit finskou otázku. V únoru 1948 proto Paasikivimu poslal dopis, v němž navrhoval, aby Finsko a Sovětský svaz uzavřely dohodu po vzoru sovětsko-maďarských a sovětsko-rumunských smluv. Tato dohoda měla garantovat vojensko-strategické a politické závazky Finska vůči Sovětskému svazu. Stalinovy požadavky a zkrátka celá nastalá situace vyvolaly ve finské společnosti značné obavy a strach. Vždyť Finové jednali o své budoucnosti ve dnech, kdy probíhalo komunistické převzetí moci v Československu a ve dnech a týdnech bezprostředně po těchto událostech. Je tedy zřejmé, že ve Finsku československé události ve spojitosti s finsko-sovětskými jednáními rezonovaly. Finská delegace, která odjela do Moskvy, se však nejela odevzdaně podříditi veškerým Stalinovým požadavkům. Prezident Paasikivi delegaci instruoval a vyžadoval, aby nic nepodepisovala bez jeho vědomí. Sám Paasikivi se jednání v Moskvě osobně neúčastnil. Paasikivi hrál vysokou politickou hru, kterou mu snad nikdo nemůže závidět. Sovětům se snažil garantovat bezpečí z finské strany, tedy, že z finského území nehrozí Sovětům žádné nebezpečí od cizích mocností. Na tomto základu je také výsledná smlouva o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci (finsky YYA) z roku 1948 postavena. Byla podepsána 6. dubna s platností na deset let. V samotné preambuli smlouvy je zakomponováno přání finské strany stát stranou veškerých konfliktů mezi světovými velmocemi.⁴⁷ Finové se ve smlouvě zavázali k boji proti jakékoli vojenské hrozbě, která by hrozila přijít proti sousednímu Sovětskému svazu přes finské území.⁴⁸ Sověti měli na mysli především případnou německou hrozbu, ale i jakékoli německé spojence, kteří by také Sovětský svaz ohrožovali. Finové byli v takovém případě zavázáni bojovat proti hrozbě pouze na vlastním území a sovětská pomoc by přišla pouze po vzájemném jednání, pokud by taková pomoc byla nezbytná. Dá se předpokládat, že v případě skutečně hrozby, kdyby

⁴⁶ KUUSISTO, Allan A. The Paasikivi Line in Finland's Foreign Policy. The Western Political Quarterly. 1959, vol. 12, č. 1, s. 43-44.

⁴⁷ The Agreement of Friendship, Coöperation, and Mutual Assistance between The Union of Soviet Socialist Republics and The Republic of Finland [online]. 1948 [cit. 2018-05-06] Dostupné z: http://heninen.net/sopimus/1948_e.htm

⁴⁸ Tamtéž.

opravdu skrze finské území přišla, by byla smlouva oběma stranami interpretována minimálně částečně odlišně, jak už to tak v podobných případech bývá. My již dnes víme, že k žádnému útoku na Sovětský svaz přes finské území nedošlo. 28. dubna 1948 byla smlouva YYA s velkou převahou schválena finským parlamentem a mohla tak vejít v platnost. Smlouva jako taková je opravdu zajímavá minimálně z toho úhlu pohledu, že v rámci sovětské diplomacie s vlastními satelitními státy té doby nemá tato smlouva obdoby.⁴⁹ Pro nás je především podstatné to, že s přihlédnutím k Paasikiviho výsostnému postavení ve finské zahraničně politické agendě, šlo především o jeho práci, respektive práci jím instruovaných politiků, kteří smlouvu přímo v Moskvě vyjednali. Logicky tak lze odvodit, že pokud byla zahraniční politika Finska prezidentovou doménou a zahraniční politika Finska byla současně podřízována sovětským zájmům, Sovětský svaz měl značný vliv na postavení finského prezidenta uvnitř finského ústavního systému.

Finsko se mělo stát opravdu specifickým případem v éře nastupující studené války. Zatímco Sovětský svaz menší a slabší sousední státy pohlcoval, v případě Finska k tomuto nedošlo. Dá se tedy říct, že Paasikiviho taktika pro udržení finské autonomie v přátelském vztahu se Sověty slavila poměrně úspěch. Smlouva z roku 1948 samozřejmě zaručovala finské přimknutí k Sovětskému svazu, ale můžeme ji považovat za Paasikiviho vítězství. Současně lze konstatovat, že Sovětský svaz mohl skrze finského prezidenta částečně ovlivňovat politické dění v zemi.

6. 4 Ústavní krize z roku 1948

Rok 1948 nebyl ve Finsku rozhodně poklidným obdobím, o čemž by například ve zmíněném Československu mohli taktéž sáhodlouze vyprávět. Již v květnu, tedy krátce po podepsání smlouvy o přátelství a spolupráci, se na pomyslnou první příčku zájmu finské politické, odborné i širší laické veřejnosti dostala kauza ohledně finského ministra vnitra a člena finské komunistické strany - Yrjö Leina. Celá záležitost byla kontroverzní a především ze své povahy velice citlivá. Ve stručnosti šlo o to, že ministr Leino 21. dubna 1945, pouhé čtyři dny po svém jmenování do funkce ministra vnitra, velkoryse vyhověl žádosti spojenecké kontrolní komise nad Finskem pod vedením Andreje Ždanova a vydal Sovětům deset finských občanů a také deset ruských občanů žijících ve Finsku. Mělo jít o „válečné zločince“, tudíž šlo ze své povahy o velice citlivou problematiku, jak je tomu v podobných případech ostatně pokaždé. O kontroverzní krok jde logicky především z toho důvodu, že k Leinovu rozhodnutí pro vydání dvaceti osob došlo pouhé čtyři dny po nástupu Leina do politického úřadu, navíc s ohledem na Leinovu komunistickou příslušnost. Nový ministr vnitra zkrátka okamžitě po usednutí v úřadu rozhodl o bezpodmínečném vyhovění sovětským

⁴⁹ HODGSON, John H. The Paasikivi Line. The American Slavic and East European Review. 1959, vol. 18, č. 2, s. 155-156.

požadavkům v této věci. Leino toto rozhodnutí podstoupil sám, tedy bez prodiskutování záležitosti s vládním kabinetem předsedy vlády Paasikiviho. Ministerský předseda byl o vydání občanů Sovětům informován až poté, co k jejich vydání sovětským úřadům skutečně došlo.⁵⁰ V květnu roku 1948 vyjádřil finský Parlament své rozhodnutí ve věci Leinova postupu z roku 1945 v tom smyslu, že ministr vnitra značnou měrou překročil pravomoci, které mu jsou dány jeho politickým úřadem. K rozhodnutí došlo po vyšetřování provedeném parlamentem pověřeným právním zástupcem. Následovalo parlamentní hlasování ohledně osudu ministra Leina. Výsledek hlasování nebyl až tak jednoznačný a přesvědčivý, nicméně nakonec Parlament vynesl rozhodnutí, že by Leino měl rezignovat na svůj úřad.

V tomto momentu však krize dosáhla svého pomyslného vrcholu, neboť ministr Leino odmítl rezignovat na svůj úřad. V tu chvíli se do celé situace vložil prezident Paasikivi, který ministra odvolal. Učinil tak, dle vlastních slov, na základě článku číslo 36 finské ústavy, neboť ministr Leino již nedisponoval důvěrou parlamentu, respektive bylo hlasováno o jeho odvolání. I ve spojitosti s těmito událostmi musel být brán ohled na Sověty, neboť si je Finové pod Paasikiviho vedením rozhodně nechtěli pohněvat. Záležitosti ministerstva vnitra dostal do své agendy ministr školství, který byl členem Finské lidově demokratické ligy. Současně se ministryní bez portfolia stala šéfka finských komunistů, Hertta Kuusinenová. Ve spojitosti se sovětskými zájmy ve Finsku je třeba zdůraznit, že se z Finska v roce 1948 nakonec nestalo druhé Československo. Ne, že by si to Sověti nepřáli, určitě byla případná komunistická vláda ve Finsku v jejich zájmu, ale nakonec nedošlo k instalaci další komunistické republiky po vzoru zmíněného Československa, Polska, Maďarska nebo také Pobaltských států. Podstatným dílem k tomu přispěl Paasikivi (a do značné míry i Kekkonen, jak je poznamenáno výše). Paasikivi považoval za svou prezidentskou povinnost udržet Finsku jeho samostatnost.⁵¹ Ano, Sověti měli na dění ve Finsku velký vliv, vždyť se vládní změny prováděly s ohledem na předpokládaný postoj Stalina (či jeho nástupců), nicméně Finové si za Paasikiviho udrželi svou autonomii. Paasikivi těžil ze svého obrazu ochránce finské autonomie. Vstřícný postoj k Sovětům mu vynesl jejich značnou důvěru a naopak jeho pozice vyjednavče se Sověty ho posílila na domácí politické scéně.

⁵⁰ SINGLETON, Fred. The Myth of 'Finlandisation'. *International Affairs* (Royal Institute of International Affairs 1944-). 1981, vol. 57, č. 2, s. 280. *Srovnej s:* HODGSON, John H. The Paasikivi Line. *The American Slavic and East European Review*. 1959, vol. 18, č. 2, s. 156-157.

⁵¹ HODGSON, John H. The Paasikivi Line. *The American Slavic and East European Review*. 1959, vol. 18, č. 2, s. 158-161.

6. 5 Poslední Paasikiviho prezidentská léta a jeho odměna

V roce 1954 se pomalu ale jistě nachyloval konec Paasikiviho prezidentského úřadu. Staříčkému prezidentovi bylo v té době 83 let a Sovětům bylo jasné, že další prezidentský mandát ho již nečeká. To byl však pro Sověty problém, neboť právě Paasikivi byl zárukou více než vstřícné finské politiky vůči sovětskému svazu, která ne náhodou získala přívlastek Paasikiviho linie. Nastal tedy čas pro to, aby byl Paasikivi Sověty odměněn za své zásluhy o podřízení finské zahraniční politiky Sovětskému svazu. Toto mohl být akt jen pro potěšení starého muže a uklidnění finské společnosti, mnohem důležitější byla pro Sověty záruka, která vyplývala ze smlouvy o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci z roku 1948. Sověti vycítili potřebu prodloužení této smlouvy ještě za Paasikiviho úřadování, neboť nemohli vědět, kdo přijde po něm a jakou bude zastávat politiku. První zmíněná událost, tedy jakási odměna pro Paasikiviho, bylo jeho vyznamenání nejvyšším sovětským státním vyznamenáním – řádem Lenina. Tímto vyznamenáním byl Paasikivi poctěn v roce 1954. Finské veřejnosti tak bylo demonstrováno a potvrzeno, že si Sověti velmi váží Paasikiviho role na zlepšování finsko-sovětských vztahů. Jak jsem již napsal, vyznamenání mohlo být do určité míry pouhým gestem. Mnohem významnějším aktem bylo prodloužení původní smlouvy o přátelství z roku 1948 o dalších dvacet let. To bylo přímým naplněním dlouholeté Paasikiviho politiky a jeho představ, tedy pokojné a mírové budování co nejlepších vztahů mezi oběma zeměmi. Dalším obrovsky vstřícným krokem ze strany Sovětů bylo navrácení strategicky umístěného poloostrova Porkkala Finům. Navrácení Porkkaly bylo součástí prodloužení vzájemné smlouvy. Sovětský svaz tak opět přímo napomohl ke skvělému obrazu prezidenta Paasikiviho u finského obyvatelstva. Každopádně toto notně přispělo k pokračování vstřícné politiky vůči Sovětskému svazu i po Paasikiviho odstoupení z úřadu.⁵² Novým prezidentem se stal Urho Kekkonen, který nejen, že zachoval Paasikiviho linii zahraniční politiky, ale svým mnohem více suverénním počínáním v prezidentském úřadu dokonce Paasikiviho předčil. Sovětský svaz byl s Kekkonenovým zvolením nadmíru spokojen.

⁵² HODGSON, John H. The Paasikivi Line. *The American Slavic and East European Review*. 1959, vol. 18, č. 2, s. 162-163.

7. Kekkonen prezidentem – vybrané aspekty posílení jeho postavení Sovětským svazem

7.1 Kekkonen naprostým suverénem na zahraničně-politickém poli

Urho Kekkonen je skutečně specifickým příkladem mezi prezidenty. Finským prezidentem byl poprvé zvolen v roce 1956 po skončení druhého volebního období svého předchůdce, Paasikiviho. Kekkonen byl však prezidentem znovu zvolen ještě v dalších třech případech (v letech 1962, 1968 a 1978), což z něj ve finském politickém prostředí činí unikát. O jeho významně silné postavení ve finském ústavním systému svědčí i prodloužení jeho prezidentského úřadu zvláštním zákonem v roce 1973. Proto bylo jeho třetí funkční období desetileté. Nicméně tři roky po svém posledním zvolení se v roce 1981 rozhodl pro své špatné zdraví na funkci rezignovat.

Prezident Urho Kekkonen, který byl v úřadu dlouhých (necelých) 26 let se během svého prvního funkčního období potýkal s několika lidry politických stran a bojoval s nimi o politickou moc v rámci pomyslné arény. S tím se však Kekkonen dokázal vypořádat a z kraje 60. let minulého století takřka naprosto opanoval finskou politickou scénu. Prezident Kekkonen dokázal rozšiřovat prezidentskou působnost do více okruhů. Značná moc v Kekkonenových rukách se projevovala například osobním výběrem předsedů vlád, dále tím, že vysloveně tlačil politické strany do společných koalic, či nutil vlády, aby odstoupily. Dále také jmenoval nestranické „prezidentské“ kabinetu a rozpouštěl parlament. Co se týče procesu vytváření politiky, prezident disponoval právem být informován ve věci projednávání a schvalování důležitých záležitostí, kde mohl rovněž zasáhnout do takového procesu nebo uplatnil prezidentské veto. Z tohoto je silné postavení prezidenta dost znatelné. Tyto vyjmenované pravomoci navíc mohly a také zasahovaly do problematik, které spadaly do jurisdikce vlády. Prezident Kekkonen tak prolomil izolaci prezidentského úřadu a citelně zasahoval i na poli vládní působnosti. Toto bylo jediným obdobím, avšak považme délku jeho trvání, ve kterém byla významně vychýlena duální struktura autority v rámci exekutivní složky moci ve finském státu.⁵³

⁵³ NOUSIAINEN, Jaakko. From Semi-presidentialism to Parliamentary Government: Political and Constitutional Developments in Finland. *Scandinavian Political Studies*. 2001, vol. 24, iss. 2, s. 101.

7.2 „Noční mrazy“ – bezprecedentní sovětský zásah do vnitřních finských záležitostí

V roce 1958 přinesly parlamentní volby ve Finsku vítězství komunistům. Většina ostatních stran byla mírně řečeno zděšena posilováním komunistů, respektive Finské lidově demokratické ligy, ve které měli komunisté převahu. Byla tak vytvořena většinová vláda pod vedením sociálních demokratů, v jejímž čele stanul Karl-August Fagerholm. Tímto krokem byli komunisté odstaveni od účasti na vládnutí, ačkoli dokázali zvítězit v parlamentních volbách. Vznikla tak situace, která z několika důvodů nekonzastrovala se sovětskými představami. To, co následovalo, je výrazem toho, že Sovětský svaz neměl vliv pouze na finskou zahraniční politiku, ale rovněž v určitých případech i na politiku domácí. Ve stejné době se do čela finských sociálních demokratů dostal Väinö Tanner, který byl na u Sovětů na pomyslné černé listině již od dob zimní války. O Tannerovi bylo již psáno v předchozí kapitole. Ze sovětského úhlu pohledu je tedy třeba vzít v potaz, že se do vlády nedostali finští komunisté, kteří dokázali zvítězit v řádných volbách, a navíc v čele vlády stanula strana, na jejíž nejvyšší místo se prodral politik, který byl pro Sověty více než trnem v oku. Tyto události se staly v době, kdy se Sověti opět více začali obávat Německa, tedy nějaké tři roky před oficiálním propuknutím druhé berlínské krize. Ve velice obezřetných Sovětech zmíněné události vyvolaly řadu obav, především pak, že Finové začínají směřovat svou orientaci vstříc západním imperialistům. Byla započata diplomatická hra, která měla Finy varovat a pokud možno jim ukázat správný směr, tedy spíše dát jim na srozuměnou, že jimi zvolená cesta není tou správnou. Sovětský velvyslanec byl následně odvolán z Finska do Moskvy z důvodu údajných konzultací. Sověti mlčeli. Bylo více než zřejmé, že tak vyjadřují svůj nesouhlas s finskou politikou. Prezident Kekkonen na obranu jím pověřené vlády mnoho neučinil. Nová vláda se dostala pod jakýsi tichý sovětský tlak a bylo patrně jen otázkou času, kdy se zcela zhroutí, k čemuž nakonec po krátké době opravdu došlo. Co na tom, že smlouva o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci stanovovala, že Finsko svou zahraniční politikou neohrozí sovětské bezpečnostní zájmy, avšak nyní Sověti přímo a bezprecedentně ovlivňovali finské vnitropolitické dění. Jak bylo řečeno, Fagerholmova vláda odstoupila. Do nové vlády s komunisty se ovšem nikomu příliš nechtělo, a tak musel Kekkonen nakonec jmenovat menšinovou agrární vládu.⁵⁴ Krize, která do historie vstoupila pod názvem noční mrazy, byla nakonec zažehnána. Nicméně Finsko z ní vyšlo se zkušeností a poznáním, že Sovětský svaz nebude váhat, aby na Finy zatlačil i v jejich vlastních záležitostech, do kterých, jak alespoň Finové věřili, Sověti nemají vůbec zasahovat.

⁵⁴ JUTIKKALA, Eino a PIRINEN, Kauko. Dějiny Finska. Praha: Lidové noviny. Dějiny států. 2001, s. 269-270.

7.3 „Nótová krize“ – sovětský vliv na Kekkonenovo znovuzvolení v roce 1962

V roce 1961 se pomalu blížil konec Kekkonenova prvního prezidentského období. V tu dobu byla situace, nejen v Evropě, značně napjatá. Vrcholila tzv. druhá berlínská krize, která v konečném důsledku vyústila ve výstavbu zdi, jež rozdělila Berlín, ale de facto symbolicky i zbytek Německa, ještě větší bariérou. Ve spojitosti s touto krizí, na kterou se Sověti odvolávali, chtěli s Finy zahájit jednání a vést rozhovory ohledně vojensko-strategických záležitostí. Měly být podniknuty kroky v souladu se smlouvou o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci. V době rostoucí nejistoty chtěli Sověti přimknout Finsko mnohem těsněji k sobě. Celá krize je nazývána krizí nótovou, neboť byla Finsku doručena oficiální nota s výše nastíněnými sovětskými požadavky, jejíž znění však bylo zveřejněno ještě předtím, než si ji Finové stačili vůbec přečíst. Tímto se Finové opět dostali pod nezanedbatelný tlak ze strany Sovětů. Ono sovětské zaštitění nutnosti finsko-sovětského jednání berlínskou krizí by mohlo nabrat povážlivé trhliny tím, že zhruba v době zaslání nóty již berlínská krize končila. Vše je třeba si spojit s blížícími se prezidentskými volbami ve Finsku, které se konaly v roce 1962. Sovětský svaz měl eminentní zájem na tom, aby byl Kekkonen opět zvolen do úřadu prezidenta republiky, aby tak byla zachována linie vstřícné finské politiky vůči sovětskému svazu, která Sovětům pochopitelně naprosto vyhovovala. Každopádně je jisté to, že se v době, kdy tato krize probíhala, de facto rozpadla koalice parlamentních stran, která v nadcházejících volbách měla podpořit Kekkonenova politického oponenta Olaviho Honku (tou dobou ministra spravedlnosti) v boji o prezidentský post. Urho Kekkonen měl snad dokonce o nótě zaslané finským představitelům vědět předem, což samo o sobě o mnohém vypovídá. Své postavení Kekkonen ještě před skončením zmíněné krize podtrhl tím, že rozpustil parlament a volby parlamentní i prezidentské se pak konaly téměř současně.⁵⁵ Sovětský svaz tak opět jednou nepřímo ovlivnil politické dění v sousedním Finsku a ovlivnil i budoucí prezidentské volby. Sověti svého cíle skutečně dosáhli, neboť byl Kekkonen v roce 1962 znovu zvolen. Jeho pozice zcela jistě posílila a politika tzv. finlandizace mohla pokračovat a mohla dokonce nabírat na obrátkách. Jít proti Kekkonenovi, a tím současně i proti dobrým vztahům se Sovětským svazem se prakticky nedalo politicky ustát.

7.4 Šedesátá léta a Kekkonenovo utužení moci

Dá se říci, že od šedesátých let minulého století se situace ve finsko-sovětských vztazích oproti dřívějším krizím značně uklidnila. Od této chvíle již nezaznamenáváme přímé sovětské zásahy do vnitřní finské politiky, rozhodně již žádné noční mrazy, či další nátlaky s nótami apod. Kekkonen se veřejně snažil ve světě budovat obraz finské neutrality, i když bylo těžké překreslit

⁵⁵ Tamtéž, s. 270.

obraz Finska coby sovětského vazala. Ve spojitosti s karibskou krizí, která hýbala světem a děsila ho, navrhol Kekkonen vytvoření skandinávské beznukleární zóny. Tento plán se však nesetkal se souhlasem Dánska a Norska, neboť se zamýšlená oblast nevztahovala na Sovětský svaz.⁵⁶ Takto byl tedy Kekkonen aktivní na zahraničně-politickém poli. Hovoříme-li o zlepšení finsko-sovětských vztahů, respektive o ztenčení napětí, neznamená to, že by vztahy obou zemí byly bez mráček. Po událostech Pražského jara a vpádu vojsk Varšavské smlouvy do Československa se Sověti rozhodli přitvrdit ve Finsku, kde doufali v posílení levicových a radikálních nálad, které by vedly až k přechodu ke komunistickému zřízení, nicméně Finové ve spojitosti s událostmi v Československu takový scénář nechtěli dopustit a také nedopustili.⁵⁷

Během druhého Kekkonenova funkčního období od roku 1962 došlo k posílení jeho pozice. V podkapitole o nárůstu sovětského vlivu ve finské politice zásluhou finských politiků bylo napsáno, že řada finských politiků a politických stran ve Finsku začala rovněž obracet svou politiku k vyhovění sovětským potřebám, náladám a požadavkům. Právě to je posílením prezidentovy politiky, neboť vedle Sovětů byl právě Kekkonen takovým pomyslným druhým dozorcím nad děním ve Finsku a finští politici vycítili, že je lepší jít s prezidentem, než proti němu a přátelství se Sovětským svazem.⁵⁸ Parlamentní většina se tedy začínala obracet k Paasikiviho-Kekkonenově linii, ale neustále byla limitována tím, že se jednalo o koalici, což dávalo Kekkonenovi do rukou stále značnou moc a významné pole působnosti.

7. 5 Kekkonenova touha být středem světové politiky détente

Sedmdesátá léta minulého století se ve Finsku nesla v duchu Kekkonenovy představy, že by se Finsko mělo stát pomyslným mostem mezi Východem a Západem a mělo by ještě více deklarovat svou neutralitu.⁵⁹ Vše bylo spojeno s duchem doby, kdy se ve světě prosazovala tzv. politika détente, tedy uvolňování napjatých vztahů v rámci dlouhotrvající studené války. Zatímco se Finové snažili interpretovat Finsko jako neutrální zemi, Sověti svou rétorikou naznačovali, že s tím zcela nesouhlasí. Patrně to bylo zapříčiněno obavou z toho, že by se Finsko mohlo obrátit k Sovětům zády, stát se zcela neutrální zemí nebo ještě hůř, dostat se do západního tábora, což by Sovětům velmi ublížilo. Navíc si Sovětský svaz nemohl dovolit mít v Evropě nějaké větší

⁵⁶ PENTTILÄ, Risto. *Finland's Search for Security Through Defence, 1944-1989*. Basingstoke: Macmillan. 1991, s. 111-113.

⁵⁷ LAVERY, Jason. *History of Finland*. New York: St. Martin's Press. 2006, s. 140.

⁵⁸ LAVERY, Jason. "All of the President's Historians: The Debate over Urho Kekkonen." *Scandinavian Studies*. 2003, vol. 75, č. 3, s. 379.

⁵⁹ ARTER, David. *Politics and policy-making in Finland*. Wheatsheaf Books. 1987, s. 108-109.

komplikace, neboť v té době měl poměrně chladné vztahy s Čínou⁶⁰ a případné konflikty v Evropě nyní nechtěl vůbec připustit (ne, že by je jindy připustit chtěl).

V roce 1973 došlo k prodloužení Kekkonenova prezidentského mandátu, což se dá považovat za tu největší ukázkou prezidentova ohromně silného postavení. Mezi některými politiky, ale i lidmi panovaly obavy z toho, že pokud nebude Kekkonenův mandát prodloužen, jak bylo navrhováno, může dojít k sovětské okupaci Finska. Může se to zdát neuvěřitelně, ale ve spojitosti s reálnou sovětskou politikou to tak neuvěřitelné není. Bylo rovněž argumentováno tím, že Kekkonenův prezidentský mandát musí být prodloužen, aby tak mohl dotáhnout podepsání obchodních smluv s Evropským hospodářským společenstvím. Skutečně, po prodloužení prezidentova mandátu, toto Sovětský svaz povolil.⁶¹

Prezident Kekkonen byl nadále hlavní postavou finské zahraniční politiky. Jeho touha, aby bylo Finsko zemí, která by mohla sblížit oba tábory studené války, se víceméně splnila, když Finsko v roce 1970 pořádalo „Rozhovory o omezení strategických zbraní“ mezi Sověty a USA. Pomyslným zlatým hřebem Kekkonenovy dlouhé politické kariéry a jeho dlouhého prezidentského úřadu pak bylo pořádání Evropské bezpečnostní konference v Helsinkách. Rozhovory byly započaty v letech 1972-1973 a závěrečný akt o bezpečnosti a spolupráci byl v Helsinkách podepsán v roce 1975.⁶² Kekkonenovi se tak splnil sen a finské pořadatelství důležitých mezinárodních rozhovorů a význačné bezpečnostní konference se dají označit za obrovský úspěch Kekkonenova zahraničně-politického působení. Kekkonenovo postavení ve finském politickém systému získalo opravdu silné mantinely. Doba, kdy při svém prvním zvolení v roce 1956 zvítězil jen o pouhý jeden hlas, byla nenávratně pryč. Nyní již neměl před prezidentskými volbami v Parlamentu výraznější problémy, vždyť dokonce Parlament speciálním zákonem prodloužil jeho prezidentský mandát.

⁶⁰ PENTTILÄ, Risto. Finland's Search for Security Through Defence, 1944-1989. Basingstoke: Macmillan. 1991, s. 127.

⁶¹ LAVERY, Jason. History of Finland. USA: Greenwood press. 2006, s. 141.

⁶² JUTIKKALA, Eino a PIRINEN, Kauko. Dějiny Finska. Praha: Lidové noviny. Dějiny států. 2001, s. 272.

Závěr

Finské novodobé dějiny jsou do velké míry spojeny s Ruskem, respektive v pozdější době se Sovětským svazem. Od roku 1809 byli Finové součástí carského Ruska. Po více než jedno století se ve Finsku, uvnitř ruského impéria, vytvářela svébytná politická kultura. V roce 1917 došlo společně s ruským vyčerpáním z první světové války a kolapsem impéria k vyhlášení finské samostatnosti. Finsko, které najednou nebylo integrální součástí žádného většího celku, však muselo svou autonomii v příštích několika desetiletích úzkostlivě hájit a bránit. Těsné sousedství s Ruskem (brzy poté Sovětským svazem), hegemonem severovýchodní Evropy, ale i celosvětovou velmocí, vystavilo Finsko několika obtížným zkouškám, které otestovaly sílu Finů hájit vlastní samostatnost ve zdánlivě předem prohraných konfliktech a roztržkách.

V roce 1919 byla schválena ústava nově vzniklého samostatného finského státu. Mimo jiné tato ústava vybavila prezidenta republiky, který byl oficiálně hlavou státu, významnými pravomocemi. Obzvláště článek číslo 33 učinil z prezidenta republiky hlavní postavu finské zahraničně-politické agendy. Prezidenti Finska tak mohli na základě ústavy zastávat de facto vůdčí úlohu ve formování zahraniční politiky své země. Finští prezidenti v letech 1917-1946 však příliš nenaplnovali to, co jim ústava z roku 1919 umožňovala, tedy minimálně co se týče článku číslo 33 a zahraniční politiky. K významné změně došlo až s nástupem Juho Kusti Paasikiviho do prezidentského úřadu v roce 1946. Paasikivi si do prezidentského úřadu přenesl své politické návyky, které praktikoval již během svého působení v roli finského ministerského předsedy. Ještě v úřadu předsedy vlády v letech 1944-1946 totiž výrazněji promlouval do utváření finské zahraniční politiky a s nástupem do prezidentského úřadu jen začal naplňovat to, co finskému prezidentovi de iure umožňovala platná ústava. Urho Kekkonen následně pojal prezidentský úřad po svém a stal se prakticky skutečným mužem číslo jedna ve finské politice. To v čem započal Paasikivi, šel Kekkonen ještě mnohem dál.

Působení Juho Kusti Paasikiviho a v ještě větší míře Urho Kekkonena v prezidentském úřadu podnítilo Maurice Duvergera, aby Finsko zařadil do své typologie tzv. poloprezidentských systémů. Jistě, základem pro takové zařazení byla právě zmiňovaná ústava z roku 1919. Nicméně mnohem větším důvodem pro takové zařazení bylo jistě faktické působení a vystupování těchto dvou osob na prezidentském postu. Ano, Finsko bylo dle Duvergera poloprezidentským režimem, tedy muselo jím podle něj být od počátku, protože základním východiskem „významných“ pravomocí prezidenta republiky je ústava, ale pocitově by se dalo Finsko označit za skutečně poloprezidentský (za Kekkonena možná i za prezidentský) režim až s nástupem Paasikiviho. Kromě poněkud obtížněji uchopitelného konceptu významných prezidentských pravomocí, které dle Duvergera mají

definovat poloprezidentské režimy, by u Finska ještě mohl nastat problém u přímé volby prezidenta, která ve Finsku probíhala formou volby sborem volitelů. Giovanni Sartori, který s Duvergerovým konceptem poloprezidencialismu později pracoval, pro svou typologii takovýchto režimů upravil definici na lidovou volbu, ať už přímou či nepřímou. Duverger navíc pracoval s konceptem, ve kterém se v poloprezidentských režimech střídají fáze prezidentské a parlamentní, zatímco Sartori poloprezidentské politické systémy vnímal jako systémy skutečně smíšené. Akademici Shugart s Carreyem pak u poloprezidentských režimů rozlišovali mezi systémy prezidentsko-parlamentními a premiérsko-prezidentskými, přičemž Finsko zařadili do druhé jmenované kategorie. Robert Elgie ve své práci naopak pracoval s vymezením významných prezidentských pravomocí. Elgie toto upřesňuje a říká, že v poloprezidentských režimech přímo zvolený prezident s předsedou vlády a kabinetem zodpovídá za legislativu.

Pro nás je podstatné, že všichni výše uvedení autoři zařadili Finsko do svých typologií poloprezidentských režimů. Snad jen Arend Lijphart označil Finsko během prezidentského úřadování Urho Kekkonena za prezidentský režim.⁶³ Je více než patrné, že prezident republiky hrál v politickém systému významnou roli.

V letech 1939-1944 bojovalo Finsko se Sovětským svazem ve dvou válečných konfliktech. V roce 1944 se Finové od boje se Sověty obrací k politice vzájemného přátelství se Sovětským svazem. Nastupují tak složitou a trnitou cestu, na které budou bojovat o zachování vlastní samostatnosti. Současně se roku 1944 do křesla ministerského předsedy dostává Juho Kusti Paasikivi. Ten tak na nejvyšších ústavních místech finského státu mohl začít plně prosazovat své dlouholeté vize. Paasikivi, který dospěl a vstoupil do politiky ještě za dob starého carského režimu, prakticky celý život spatřoval lepší finskou budoucnost ve vstřícném a přátelském vztahu s Rusy, respektive Sověty. Dávno před svým nástupem do nejvyšších pater finské politiky, již v roce 1920, vyjednával s Rusy o podmínkách finsko-ruského příměří. Za svého života si vybudoval u Rusů důvěru. Rovněž v roce 1939 byl pověřen vyjednáváním v Moskvě. Finové se pak na krátkou (několikaletou) dobu odvrátili a po boku Němců se Sověty bojovali. Po skončení války však bylo potřeba vzbuzovat v Sovětech větší důvěru a do čela finské vlády byl povolán Paasikivi, pro Sověty důvěryhodná postava. V této obtížné době bylo třeba postupovat více než opatrně. V roce 1946 se Paasikivi stal prezidentem. V době, kdy se řada zemí východní Evropy stávala integrální součástí Sovětského svazu, jeho satelity nebo se v zemi dostaly k moci prosovětské komunistické vlády, Finsko si pod Paasikiviho vedením dokázalo ubránit vlastní samostatnost. V roce 1948 byla podepsána smlouva o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci. Paasikivi, Kekkonen a další

⁶³ LIJPHART, Arend. *Democracies: Patterns of Majoritarian and Consensus Government in Twenty-one Countries*. New Haven: Yale University Press. 1984, s. 70.

dokázali udržet finskou samostatnost. Finové Sověty ubezpečili o tom, že se proti nim nespojí s žádnou cizí velmocí a že z finského teritoriálního území nehrozí Sovětskému svazu ze západu žádné nebezpečí, respektive pokud by hrozilo, Finsko se proti němu postaví. Finové si rovněž vymínili, že si v mezinárodních vztazích uchovají svou neutralitu v případě mocenského soupeření silnějších aktérů.

Období prezidentského úřadu Paasikiviho a po něm Kekkonena je natolik specifickým, že se pro tuto dobu později vžil termín, který byl a je používán i ve spojitosti s řadou jiných zemí po celém světě a nese ve svém pojmenování finské přízvisko. Řeč je o fenoménu finlandizace. Tohoto termínu začalo být ve druhé polovině 20. století užíváno ve spojitosti s případy, kdy jedna mnohem silnější země de facto nutí menší sousední zemi ke specifické a jí podřízené zahraniční politice a současně ale dovoluje, aby si ona menší země zachovala svou faktickou neutralitu a vlastní politický systém.⁶⁴ Z názvu je přitom patrné, že termín finlandizace odkazuje k specifickému postavení Finska a Sovětského svazu od počátku studené války, tedy za prezidentského působení Paasikiviho a Kekkonena. Finsko si totiž v roce 1944 dokázalo udržet svou autonomii a svébytnost v době, kdy by to nikdo nečekal s přihlédnutím ke Stalinovým praktikám s dalšími zeměmi sovětské sféry vlivu. Finsko si však s buldočí zarputilostí dokázalo svou autonomii udržet a země tak zůstala samostatná a mimo sovětské impérium.⁶⁵

Prezident Paasikivi tak disponoval v očích Finů auru jedné z hlavních postav, které se zasloužily o zachování státní suverenity. Rovněž byl u Finů, ale hlavně i u Sovětů garantem snahy o co nejlepší finsko-sovětské vztahy. Jeho pojetí politiky přesvědčování Sovětského svazu o finském přátelství a jisté loajalitě dokonce po letech získala přízvisko Paasikiviho linie. Paasikiviho postavení dlouholetého vyjednavče se Sovětským svazem a jeho pojetí politiky mu dle mého názoru ve finském prostředí vynesly významné postavení. Z tohoto důvodu se dá říci, že Sovětský svaz se významně zasloužil o posílení Paasikiviho pozice v prostředí finské domácí politiky. Výše zmíněné může být navíc ještě potvrzeno událostmi z roku 1954. Sovětský svaz vnímal Paasikiviho prospěšnost a úslužnost a měl enormní zájem na pokračování jím nastavené politiky. Paasikiviho silné postavení tak bylo stvrzeno navrácením poloostrova Porkkala Finsku, což bylo Finy vnímáno velice pozitivně. Sověti tím pochopitelně sledovali vlastní zájmy, neboť tímto bylo vykoupeno prodloužení smlouvy o přátelství z roku 1948. Lze tedy konstatovat, že Sovětský svaz po dobu Paasikiviho prezidentského působení nepřímo pozitivně ovlivňoval jeho postavení ve Finsku a

⁶⁴ KAPLAN, Robert D. *Asia's Cauldron*. USA: Random House Trade Paperbacks. 2015, s. 26.

⁶⁵ PECK, Michael. *How Finland Lost World War II to the Soviets, But Won Peace* [online]. 2016 [cit. 2018-05-06]. Dostupné z: <http://nationalinterest.org/feature/how-finland-lost-world-war-ii-the-soviets-won-peace-17412?page=2>

zmíněný „vstřícný“ akt z roku 1954 (krátce před skončením Paasikiviho mandátu) lze dokonce označit za jakési přímé ovlivnění pozitivního Paasikiviho obrazu ve Finsku.

Prezident Urho Kekkonen zastával poněkud odlišný přístup ve vztahu k Sovětskému svazu než jeho politický předchůdce Paasikivi. Kekkonen jistě navázal v linii finské politiky vstřícnosti vůči Sovětům, proto také Sověti jeho zvolení v roce 1956 nadšeně kvitovali. Kekkonenovo navázání na Paasikiviho zahraniční směřování Finska rovněž přispělo k pojmenování této politiky Paasikiviho-Kekkonenova linie. Jak jsem ale již zmínil, Kekkonen zvolil trochu odlišný přístup, respektive měl jiné motivy než Paasikivi. Kekkonen si skrze Sovětský svaz nutně potřeboval upevnit svou pozici na domácí politické scéně. V tomto ohledu však nebyl Kekkonen jediným politikem, který si politickou orientací na Sovětský svaz zlepšoval vlastní postavení. Právě během prezidentského působení Urho Kekkonena můžeme zaznamenat případy, kdy Sovětský svaz přímo ovlivnil politické dění ve Finsku. V této práci byly jmenovány případy dva. V prvním případě z roku 1958 se jednalo o sovětský nesouhlas se jmenováním Fagerholmovy vlády v čele se sociálními demokraty. Odvoláním sovětského velvyslance z Finska dali Sověti najevo svůj názor. Krize nakonec vedla k odstoupení vlády a jmenování vlády menšinové. Závažnější krizí byla krize nótová z roku 1961, kdy Sověti na Finy tlačili s nutností jednání o vojensko-strategických záležitostech. Celá krize nakonec vyústila v rozpad politického tábora, který v nadcházejících prezidentských volbách chtěl prosadit Kekkonenova oponenta. Jak již bylo konstatováno, prezident Kekkonen nebyl jediným, který svou vlastní pozici posiloval „přátelstvím“ a vstřícným postojem vůči Sovětskému svazu, který byl pro mnohé politiky pomyslným strašákem. Tento postup se pak stal politikou řady politických stran, které Kekkonena podporovaly. To vše například v roce 1973 vedlo k prodloužení Kekkonenova prezidentského mandátu o další čtyři roky. Za Kekkonena se zkrátka razila politika s heslem: „Kdo jde proti Kekkonenovi, jde proti dobrým vztahům se Sověty“. To dokázalo zapůsobit. Postupem času Kekkonen ve finském politickém prostředí stále posiloval. V sedmdesátých, ale v menší míře již v šedesátých letech, Kekkonen prosazoval obraz Finska jako neutrální země. Snažil se o utužení vztahů skandinávských zemí v beznukleárním paktu, což se nakonec nepovedlo. Vrcholem Kekkonenova působení byla finská role hostitele významných mezinárodních bezpečnostních jednání – rozhovorů o omezení jaderných zbraní nebo závěrečného aktu Konference o bezpečnosti a spolupráce v Evropě.

Prezidenti Paasikivi a Kekkonen byli skrze vlastní vystupování v rámci zahraniční politiky Finska posilováni ve svém postavení uvnitř státu. K tomuto notnou měrou přispíval Sovětský svaz, neboť právě směrem finsko-sovětského přátelství byla směřována finská politika za působení dvou zkoumaných prezidentů. Sovětský vliv na silnou pozici těchto prezidentů měl v obou případech trochu odlišný původ, nicméně lze konstatovat, že k takovému posílení skutečně došlo.

Prezidenti Paasikivi a Kekkonen vedli Finsko z prezidentského postu přes třicet let. Toto období lze označit za éru nejsilnějšího postavení finského prezidenta na zahraniční i domácí politické scéně. Sovětský svaz, který považoval Finsko za součást své sféry vlivu a zájmů na tom měl pochopitelně nezanedbatelnou roli a bez jeho role by Paasikivi a Kekkonen možná nezískali až takové postavení, které nakonec měli. S tímto konstatováním je však třeba dodat, že na silném postavení zkoumaných prezidentů v rámci finského politického systému měl obrovský vliv i způsob, kterým se oba chopili svého úřadu v mezích daných ústavou. To se dle mého názoru rovněž znatelně podepsalo na tom, že si Finové pod Paasikiviho a Kekkonenovým vedením vybudovali takový vztah se Sověty, který Finům umožnil období studené války přežít, neboť nebyli sousedním gigantem pohlčeni.

Použitá literatura

Monografie

ARTER, David. *Politics and policy-making in Finland*. New York: St. Martin's Press, 1987. ISBN 0312009011.

ELGIE, Robert. *Semi-presidentialism in Europe*. Oxford: Oxford University Press, 1999. ISBN 0-19-829386-0.

HÄIKIÖ, Martti. *A brief history of modern Finland: Martti Häikiö* ; [translated by William R. Copeland]. Lahti, Finland: University of Helsinki, Lahti Research and Training Centre, 1992. ISBN 951455888X.

HANHIMÄKI, Jussi M. *Containing Coexistence: America, Russia, and the "Finnish Solution"*. Kent: Kent State University Press, 1997. ISBN 978-0873385589.

JUSSILA, Osmo; HENTILÄ, Seppo; NEVAKIVI, Jukka. *From Grand Duchy to a modern state: a political history of Finland since 1809*. Southern Illinois University Press: Hurst & Company, 1999. ISBN 9780809391127.

JUTIKKALA, Eino a Kauko PIRINEN. *Dějiny Finska*. Praha: Lidové noviny, 2001. Dějiny států. ISBN 80-7106-406-8.

KAPLAN, Robert D. *Asia's Cauldron*. USA: Random House Trade Paperbacks, 2015. ISBN 978-1452619194.

KLOKOČKA, Vladimír a Eva WAGNEROVÁ. *Ústavy států Evropské unie*. Praha: Linde, 1997. ISBN 80-7201-056-5.

LAVERY, Jason. *The history of Finland*. Greenwood Press, 2006. ISBN 978-0313328374.

LIJPHART, Arend. *Democracies: patterns of majoritarian and consensus government in twenty-one countries*. New Haven: Yale University Press, 1984. ISBN 0-300-03182-3.

MACMILLAN, Palgrave. *Semi-presidentialism in Central and Eastern Europe*. New York: distributed in the United States exclusively by Palgrave Macmillan, 2008. ISBN 9780719087769.

MAUDE, George. *Aspects of the governing of the Finns*. New York: Peter Lang, c2010. ISBN 978-1433107139.

PENTTILÄ, Risto. *Finland's Search for Security Through Defence, 1944-1989*. Basingstoke: Macmillan, 1991. ISBN 978-1-349-11636-2.

POLVINEN, Tuomo. *Between East and West: Finland in international politics, 1944-1947*. Helsinki, Finland: Werner Söderström Osabeyhtiö, 1986. ISBN 9789510138526.

RUDDY, T. Michael. *Charting an independent course: Finland's place in the Cold War and in U.S. foreign policy*. Claremont, Calif.: Regina Books, 1998. ISBN 0941690830.

SARTORI, Giovanni. *Comparative constitutional engineering: an inquiry into structures, incentives, and outcomes*. New York: New York University Press, 1994. ISBN 0814779743.

SARTORI, Giovanni. *Srovnávací ústavní inženýrství: zkoumání struktur, podnětů a výsledků*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-85850-94-X.

SHUGART, Matthew Soberg a John M. CAREY. *Presidents and assemblies: constitutional design and electoral dynamics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1992. ISBN 978-0-521-42990-0.

TANNER, Vainö. *The winter war: Finland against Russia, 1939-1940*. Stanford, Calif: Stanford University Press, 1957. ISBN 978-1605980560.

Odborné články

BAHRO, Horst; BAYERLEIN, Bernard H. a VESER, Ernst. Duverger's concept: Semi-presidential government revisited. *European Journal of Political Research*. 1998, vol. 34, iss. 2, s. 207.

DUVERGER, Maurice. A New Political System Model: Semi-Presidential Government. *European Journal of Political Research*. 1980, vol. 8, iss. 2, s. 166-186.

HODGSON, John H. The Paasikivi Line. *The American Slavic and East European Review*. 1959, vol. 18, č. 2, s. 144-163.

KUUSISTO, Allan A. The Paasikivi Line in Finland's Foreign Policy. *The Western Political Quarterly*. 1959, vol. 12, č. 1, s. 37-44.

LIVERY, Jason. "All of the President's Historians: The Debate over Urho Kekkonen". *Scandinavian Studies*. 2003, vol. 75, č. 3, s. 378–380.

MILLARD, Eric. Duverger's arguments on semi-presidentialism: a critical analysis. *Romanian Journal Of Comparative Law*. 2014, vol. 5, iss. 1, s. 12.

MOORE, John Norton a TURNER, Robert F. Readings on International Law from the Naval War College Review, 1978-1994. *Naval War College*. 1982, vol. 68, s. 131–145.

NOUSIAINEN, Jaakko. From Semi-presidentialism to Parliamentary Government: Political and Constitutional Developments in Finland. *Scandinavian Political Studies*. 2001, vol. 24, iss. 2, s. 96-100.

NYGÅRD, A-J. The Formation of the Baltic Clause. A Finnish Initiative? *Acta Historica Tallinnensia*. 2012, vol. 18, iss. 1, s. 93.

REESE, Roger R. Lessons of the Winter War: A Study in the Military Effectiveness of the Red Army, 1939-1940. *Journal of Military History*. 2008, vol. 72, č. 3, s. 825-852.

SINGLETON, Fred. The Myth of 'Finlandisation'. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*. 1981, vol. 57, č. 2, s. 279-280.

Ostatní zdroje

Finland - Constitution 1919. Part IV Government and Administration, Section 33 [Foreign Relations] [online]. 1996 [cit. 2018-04-17]. Dostupné z: http://www.servat.unibe.ch/icl/fi01000_.html

PECK, Michael. How Finland Lost World War II to the Soviets, But Won Peace [online]. 2016 [cit. 2018-05-06]. Dostupné z: <http://nationalinterest.org/feature/how-finland-lost-world-war-ii-the-soviets-won-peace-17412?page=2>

PIETIÄINEN, Jukka-Pekka. Relander, Lauri Kr. (1883 - 1942). 100 Faces from Finland – a Biographical Kaleidoscope [online]. 2000 [cit. 2018-04-18]. Dostupné z: <http://www.kansallisbiografia.fi/english/?id=628>

PIETIÄINEN, Jukka-Pekka. Svinhufvud, Pehr Evind (1861 - 1944). HÄIKIÖ, Martti. 100 Faces from Finland – a Biographical Kaleidoscope [online]. 2000 [cit. 2018-04-18]. Dostupné z: <http://www.kansallisbiografia.fi/english/?id=501>

Soutěž „Největší Fin“ (Suuret suomalaiset – Velcí Finové) [online]. 2004 [cit. 2018-04-22]. Dostupné z: <http://vintti.yle.fi/yle.fi/suuretsuomalaiset/>

The Agreement of Friendship, Coöperation, and Mutual Assistance between The Union of Soviet Socialist Republics and The Republic of Finland [online]. 1948 [cit. 2018-05-06] Dostupné z: http://heninen.net/sopimus/1948_e.htm